

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Michal Brychta

Směnka jako zajišťovací instrument

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Vít Horáček, Ph.D.

Katedra obchodního práva

Datum uzavření rukopisu: 29. května 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. června 2012

.....
Michal Brychta

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval mému vedoucímu diplomové práce JUDr. Vítu Horáčkovi Ph.D., za cenné rady a připomínky poskytnuté během uskutečněných konzultací.

Obsah

Úvod	1
1. Směnka v obecných souvislostech	2
1.1. Platná právní úprava a její historická podmíněnost	2
1.2. Pojem směnky a její základní charakteristika	4
1.3. Druhy směnek	6
1.3.1. Druhy směnek odvislé od počtu účastníků směnečného vztahu	6
1.3.2. Směnka z hlediska formy cenného papíru	8
1.4. Blankosměnka	9
1.5. Směnečné rukojemství	11
1.6. Převody směnek se zřetelem k námitkové situaci směnečných dlužníků	13
2. Pojem a podstata zajišťovací směnky	15
2.1. Pojem zajišťovací směnky a jeho souvislosti	15
2.2. Uhrazovací a zajišťovací směnky	16
2.3. Kolize zajišťovacího charakteru směnky s její směnečnou rovinou	18
2.4. Smlouva o zajištění směnkou	21
2.5. Podstata funkce zajišťovací směnky, možnosti a limity jejího využití	24
3. Specifika směnky s ohledem na její zajišťovací funkci	27
3.1. Zajišťovací směnka z hlediska formy cenného papíru	27
3.2. Zajišťovací směnka z hlediska druhu směnky	28
3.3. Některé aspekty uspořádání směnečného závazku ze zajišťovací směnky	30
3.3.1. Problematika stanovení splatnosti zajišťovací směnky	30
3.3.2. Určení výše směnečné sumy a otázka vystavení zajišťovací směnky v úplné či neúplné podobě	32
3.3.3. Další typický obsah zajišťovací směnky	34
4. Vybrané instituty směnečného práva významné v souvislosti s užitím směnky jako zajišťovacího instrumentu	37

4.1.	Směnečné rukojemství na zajišťovací směnce	37
4.2.	Promlčení a směnečné obohacení v souvislosti se zajišťovací směnkou	39
5.	Výkon práva ze zajišťovací směňky.....	41
5.1.	Řádný výkon práva ze zajišťovací směňky.....	42
5.1.1.	Mimosoudní uplatnění zajišťovací směňky	42
5.1.2.	Soudní uplatnění zajišťovací směňky	44
5.2.	Excesivní výkon práva ze zajišťovací směňky.....	45
6.	Ochrana a obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směňky.....	48
6.1.	Ochrana proti excesivnímu využití zajišťovací směňky	48
6.1.1.	Ochrana v rovině smluvní	48
6.1.2.	Ochrana v rovině směnečné.....	51
6.2.	Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směňky.....	53
6.2.1.	Námítky proti výkonu směnečného práva	53
6.2.2.	Předpoklady pro uplatnění kausálních námítek směnečným dlužníkem	55
6.2.3.	Výčet nejčastějších kausálních námítek pramenících ze zajišťovací povahy směňky.....	57
7.	Zajišťovací směňka a spotřebitelský úvěr	62
	Závěr.....	64
	Seznam použitých zkratk	i
	Seznam použité literatury a pramenů	ii
	Resumé	vi
	Abstract.....	viii
	Klíčová slova a název práce v anglickém jazyce	x

Úvod

Téma *směnka jako zajišťovací instrument* je na první pohled tématem poměrně široce vymezeným, jež zahrnuje nejen zajišťovací směnku stricto sensu, ale též například problematiku směnky jakožto specifického předmětu práva zástavního. Ve své práci se hodlám zaměřit na tu část tématu, kterou považuji za stěženi, a která se vztahuje právě k zajišťovací směnce v užším slova smyslu. Jsem si plně vědom skutečnosti, že pojem zajišťovací směnky jako takový není v platném právu vymezen, přesto, jak bude ostatně popsáno níže, jde o pojem teorií a praxí přijatý a užívaný.

Hlavním cílem této diplomové práce je zprostředkovat čtenáři co možná nejkompaktnější pohled na problematiku zajišťovací směnky, a to od jejích nejobecnějších teoretických aspektů, které ovšem není za žádných okolností radno podceňovat, až po poměrně detailní rozbor otázek souvisejících s prozíravým sjednáváním a uspořádáním vztahů vznikajících při emisi zajišťovací směnky. Z tohoto hlediska se primární cíl práce člení na (i) vymezení pojmu směnky v obecných souvislostech, včetně podrobnějšího pojednání o vybraných institutech směnečného práva, jež považuji z hlediska tématu práce za významné; (ii) pojednání o pojmu a podstatě zajišťovací směnky spolu s vymezením rozdílu mezi zajišťovacími závazky a zajišťovacími nástroji s poukazem na jejich typické prvky, které u směnky absentují či jsou zcela popřeny; (iii) rozbor specifik zajišťovací směnky z hlediska uspořádání směnečného závazku, forem cenného papíru a druhů směnek; (iv) zohlednění několika vybraných institutů směnečného práva, které se při užití zajišťovací směnky jeví jako významné, a u nichž vystupuje výrazněji do popředí zajišťovací charakter směnky; (v) charakteristiku možných variant výkonu práva ze zajišťovací směnky, včetně poukazu na situace, kdy je směnka daná jako zajištění užitá v rozporu s její zajišťovací povahou; (vi) rozbor prvků směřujících ke kvalitnímu uspořádání vztahů mezi osobami směnečně zavázanými a majitelem směnky, a to jak v rovině směnečné, tak v rovině smluvní; (vii) vymezení možností obrany proti výkonu práva ze zajišťovací směnky spolu s poměrně rozsáhlým pojednáním o nejrůznějších variantách kausálních námitek, jež přicházejí v souvislosti se zajišťovací směnkou v úvahu; a zcela závěrem též (viii) poskytnutí bližšího pohledu na užití směnek při zajištění spotřebitelských úvěrů.

1. Směnka v obecných souvislostech

Navzdory skutečnosti, že cílem této práce je pojednat o specifickém využití směnky, kdy směnečný závazek vzniká a existuje za účelem zajištění závazku jiného, domnívám se, že pro pochopení jednotlivých dílčích problematik je nezbytný alespoň krátký úvodní výklad, který by institut směny uvedl jaksí v širších souvislostech. Jak bude ještě dále opakovaně poukazováno, směnka bez ohledu na svou funkci bude vždy směnkou a její směnečně právní rovina bude mít v konečném důsledku vždy tendenci se prosadit, a to typicky k tíži směnečných dlužníků. V žádném případě si však na tomto místě nečiním ambice obsáhnout směnečné právo v celé jeho šíři, uvedené by dle mého názoru, vzhledem k zaměření tématu práce, nebylo ani dost dobře možné, vždyť byť i jen k dílčím institutům směnečného práva by bylo možné sepsat samostatná pojednání. Právě naopak si kladu za cíl poskytnout čtenáři alespoň obecný úvod do souvislostí směnečného práva, které směnkou bez ohledu na její hospodářskou funkci vždy a bez dalšího provázejí, přičemž se dále hodlám podrobněji zmínit o třech institutech směnečného práva, které považuji z hlediska užití směnky jako zajišťovacího instrumentu za zcela zásadní. To vše s tím, že v textu práce bude na tyto úvodní kapitoly odkazováno a rovněž na nich bude stavěn následný výklad. Konkrétně se hodlám podrobněji věnovat institutu blankosměnky, otázce směnečného rukojemství a taktéž otázkám souvisejícím s převody směnek a jejich dopadům na námitkovou situaci směnečných dlužníků.

Jak je ze shora uvedeného zřejmé, je předpokladem k pochopení podstaty směnky v pozici zajišťovacího instrumentu zejména pochopení samotných souvislostí směnečného práva jako takového. Ve výkladu počínajícím druhou kapitolou se budu od těchto souvislostí snažit tedy co možná nejvíce oprostít a věnovat se specifické povaze směnky jako zajišťovacího instrumentu, přičemž znalost uvedených širších souvislostí směnečného práva a též znalost směnečné terminologie bude předpokládána.

1.1. Platná právní úprava a její historická podmíněnost

Z historického pohledu lze kořeny platné právní úpravy nalézt již v návrhu Jednotného směnečného řádu, který byl výsledkem dvou Haagských směnečných konferencí konaných v letech 1910 a 1912. Vzhledem k následné eskalaci mezinárodního napětí, které vedlo k propuknutí první světové války, však k jeho přijetí

nedošlo. Skutečný předobraz v současnosti platné právní úpravy je tedy třeba hledat až ve výsledcích Ženevské konference¹ konané v roce 1930, a to za účasti tehdejší Československé republiky. Výsledkem uvedené konference bylo přijetí Úmluvy o jednotném směnečném zákoně, Úmluvy o střetech zákonů a Úmluvy o směnečných poplatcích. Stran samotného směnečného práva je zajímavá zejména Úmluva první, respektive její první příloha obsahující v celkem 78 člancích textaci Jednotného směnečného zákona.² Úmluva o jednotném směnečném zákoně byla podepsána celkem 26 státy, přičemž ne všemi uvedenými státy byla tato úmluva nakonec i ratifikována. Mezi státy, které Úmluvu o jednotném směnečném zákoně neratifikovaly, je třeba zařadit i tehdejší Československo. Navzdory uvedenému však řadíme naši stávající právní úpravu do stabilizovaného okruhu směnečného práva ženevského.³

Poněkud opožděný vstup do ženevského směnečného okruhu pro náš právní řád znamenalo až přijetí zákona směnečného a šekového č. 191/1950 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZSŠ“)⁴, který byl do dnešního dne dotčen pouhými dvěma novelizacemi, které ovšem nelze považovat z hlediska obsahového za zvláště významné.⁵ Snad už jen jako historický paradox musí působit fakt, že tehdejším zákonodárným sborem byl zákon směnečný a šekový přijat v době, kdy společenské a politické poměry nebylo možné brát z hlediska užívání směnek za nikterak příznivé. I přes tyto historické souvislosti však nemá zákon směnečný a šekový díky své legislativně technické kvalitě a preciznosti v současném právním řádu konkurenci. Jak by také mít mohl, když text zákona vycházející převážně z Jednotného směnečného zákona přijatého na Ženevské konferenci v roce 1930 byl výsledkem kritických diskusí a analýz tehdejších předních znalců směnečného práva. V tomto duchu je rovněž nezbytné k textu zákona směnečného a šekového přistupovat, tedy hledat smysl

¹ Ženevská konference ovšem vycházela z revidovaného znění výsledků předchozí Haagské konference.

² Přes značný úspěch Ženevské konference však nelze její dopad přeceňovat, a to zejména s ohledem na fakt, že mimo okruh ženevského směnečného práva zůstaly státy anglo-amerického systému, kde je za výchozí předobraz směnečného práva považován Bill of Exchange Act z roku 1882.

³ Kotásek, J., Pihera, V., Pokorná, J. et al.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 164-173.

⁴ Seznam použitých zkratk je uveden v závěrečných pasážích diplomové práce.

⁵ První dílčí změna byla učiněna zákonem č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, ve znění pozdějších předpisů. Druhá změna souvisela s přijetím zákona č. 296/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé zákony v souvislosti s jeho přijetím.

a podstatu jeho jednotlivých ustanovení mezi řádky a za užití logických metod výkladu právních textů.⁶

Poněkud netypická je z dnešního úhlu pohledu i systematika samotného zákona směnečného a šekového, který, jak sám název napovídá, shrnuje v jednom předpise jak úpravu směnek, tak i úpravu šeků. Zákon je členěn do tří samostatně paragrafovaných článků. Z hlediska tématu práce je pro nás zajímavý článek první obsahující úpravu směnky a dále článek třetí obsahující ustanovení pro směnku a šek společná.⁷

Vedle zákona směnečného a šekového, jež je bezpochyby středobodem platné právní úpravy směnky, se na směnku, stejně jako na kterýkoliv jiný cenný papír, užije i obecná úprava zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ZoCP“), vůči němuž představuje zákon směnečný a šekový úpravu speciální.⁸

Na otázku, kterým obecným předpisem se budou vztahy ze směnky řídit, nepanuje mezi směnečnou praxí jasná shoda. Lze nalézt argumenty hovořící jak pro aplikaci zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ObčZ“), tak pro aplikaci zákona 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „ObchZ“). Vcelku jasné a dle mého názoru kvalitně odůvodněné stanovisko do tohoto rozporu vnáší rozhodnutí Vrchního soudu v Praze⁹, jež jednoznačně hovoří ve prospěch obecné aplikace občanského zákoníku tam, kde není speciální úpravy směnečné či úpravy v rámci zákona o cenných papírech.

1.2. Pojem směnky a její základní charakteristika

Zákon o cenných papírech uvádí ve svém demonstrativním výčtu obsaženém v § 1 odst. 1 směnku jako jednu z listin, které jsou za cenný papír považovány. Legální definici směnky, ostatně stejně jako legální definici cenného papíru, bychom však

⁶ Kupříkladu smysl a podstatu ustanovení § 10 a § 17 ZSŠ, která, jak bude ještě dále zdůrazněno, mají pro užití směnky jako zajišťovacího instrumentu zcela zásadní význam, je třeba hledat právě prostřednictvím výkladu mimo text samotného právního předpisu.

⁷ Nebude-li dále uvedeno v souvislosti s odkazem na jednotlivá ustanovení zákona směnečného a šekového jinak, půjde vždy o odkaz na ustanovení v rámci jeho čl. I.

⁸ Švestka, J., Dvořák, J. et al.: Občanské právo hmotné díl II. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 334.

⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/99, publikovaný v Soudní rozhledy 2000, č. 2, s. 50.

v našem soukromém právu hledali marně.¹⁰ Definování pojmu směnky bylo tedy přenecháno nauce, z čehož zákonitě pramení obsahová různost takto vzniklých definic. Nejčastěji je však směnka v nauce definována jako „*dlužnický cenný papír vystavený ve formě zákonem stanovené, kterým se určité osoby zavazují majiteli směnky zaplatit v určitém místě a v určitém čase jistou peněžitou sumu s tím, že jde o závazky přímé, bezpodmínečné, nesporné a abstraktní.*“¹¹

Směnka je dále považována za dokonale cenný papír, tzv. skripturu, do níž je právo směnečného věřitele inkorporováno a s osudem listiny neoddělitelně spjata. Takováto skriptura ztělesňující věřitelovo právo a dlužníkovu povinnost vzniká okamžikem, kdy je z hlediska zákona náležitě vybavená listina¹² uvedena emitentem řádně do oběhu.¹³ Je však třeba zdůraznit, že vazba na listinu není ani u směnky zcela absolutní a směnku je pro případ její ztráty či zničení možno umořit.¹⁴ V souladu s povahou inkorporovaného práva je směnka cenným papírem obligačním znějícím vždy na peněžitě plnění a současně i cenným papírem konstitutivním, jelikož až samotná emise směnky působí vznik směnečných oprávnění.¹⁵

Přímost směnečného závazku spatřujeme v tom, že vůči přímým směnečným dlužníkům¹⁶ má majitel směnky nárok na její zaplacení bez dalšího, tj. bez nutnosti splnění jakýchkoliv dodatečných formálních kroků. Bezpodmínečnost směnečných závazků znamená, že veškeří směneční dlužníci musí své závazky ze směnky převzít bezpodmínečně. Podmíněnost závazku při vystavení směnky vede k její neplatnosti¹⁷, podmíněnost následně připojených doložek může zakládat buď neplatnost takovéto doložky, případně takovéto podmíněné doložky platí za nenapsané.¹⁸ Nespornost směnečného závazku spočívá v tom, že samotná listina je důvodem dostačujícím pro povinnost dlužníka platit a věřitel není povinen dokazovat nic vyjma existence listiny

¹⁰ Určitou snahu o uchopení pojmu cenného papíru lze pozorovat v rámci předpisů práva veřejného, za definici cenného papíru je ovšem nelze v žádném případě považovat, k tomu srov. § 185i zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „OSŘ“) a § 1 písm. e) zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový, komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 1-2.

¹² Srov. § 1 a 2, resp. § 75 a 76 ZSŠ.

¹³ Srov. § 5 ZoCP.

¹⁴ Srov. § 90 ZSŠ a § 185i a násl. OSŘ.

¹⁵ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 174.

¹⁶ Tedy akceptantovi směnky cizí a výstavci směnky vlastní, resp. směnečným rukojmím takto zavázaných osob, nikoliv však už vůči směnečným dlužníkům nepřímým.

¹⁷ Op. cit. sub. 12.

¹⁸ Srov. např. § 12 a § 26 ZSŠ.

samotné. Velice blízko k nespornosti směnečného závazku má i jeho abstraktnost. Do směny vtělená abstraktní pohledávka je odňata od svého původního hospodářského důvodu, od důvodu vedoucího k jejímu vystavení, tedy od své kauzy. Důvod vystavení směny není v žádném případě nutno do textu směnečné listiny pojímat, současně ani věřitel uplatňující směnku nemá povinnost důvod vystavení směny jakkoliv dokládat.¹⁹ Je poté zcela na směnečném dlužníkovi, aby doložil důvody, pro které nemá povinnost na směnku platit a které pramení z důvodů stojících mimo směnku samotnou. Abstraktnost směnečné pohledávky v sobě zahrnuje i omezenou možnost obrany směnečných dlužníků vůči uplatnění pohledávky do směny vtělené²⁰. Ovšem i navzdory popsané abstraktnosti směnečné pohledávky, může, jak bude naznačeno dále, úspěch směnečného věřitele při uplatnění směny ztroskotat na skutečnostech stojících mimo samotný směnečný vztah.²¹

Pro úplnost charakteristiky směny jakožto cenného papíru uvádím, že směnka je vždy cenným papírem individuálně emitovaným a jako takovou ji tedy není možné zaknihovat a vést pouze v příslušné evidenci, směnku rovněž není možné z obdobného důvodu imobilizovat.²² Imobilizace by ostatně byla v příkrém rozporu se samotnou povahou směny, která je považována za typicky oběžný a snadno převoditelný cenný papír.

1.3. Druhy směnek²³

1.3.1. Druhy směnek odvislé od počtu účastníků směnečného vztahu

Zákonná úprava zná dva druhy směnek. Jde o směnku vlastní a směnku cizí, kteréžto odlišují dva podstatné definiční znaky, a to jednak počet účastníků základního směnečného vztahu a pak způsob projevu vůle výstavce směny.²⁴

Emise vlastní směny zakládá směnečný vztah, který má ve své počáteční minimální podobě dva účastníky – výstavce v pozici hlavního směnečného dlužníka

¹⁹ Ve sporu o zaplacení směny bez dalšího ob stojí i takové formálně vyhovující listiny, které žádnou kauzu nemají, tzv. směny plané.

²⁰ K této vlastnosti abstraktnosti směny viz následný výklad.

²¹ Chalupa, R.: Základy směnečného práva. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 27.

²² Srov. § 38 ZoCP; k tomu obdobně Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 175.

²³ Dále v textu práce je zařazena samostatná kapitola vztahující se k druhům směny s ohledem na její zajišťovací funkci, proto se na tomto místě omezím pouze na vstupní pojednání, na němž bude následně stavěno.

²⁴ Chalupa, R., op. cit. sub. 21, s. 28.

a remitenta v pozici směnečného věřitele. Samotná směnka vlastní obsahuje tedy bezpodmínečný platební slib výstavce adresovaný remitentovi, jehož obsahem je závazek výstavce zaplatit remitentovi v okamžik splatnosti směnky směnečný peníz.²⁵

U směnky cizí²⁶ vstupuje do hry další účastník. Vedle výstavce (nepřímého směnečného dlužníka) a remitenta (směnečného věřitele) je směnečného vztahu účasten ještě směnečník. Právě vůči němu směřuje bezpodmínečný příkaz výstavce zaplatit remitentovi v okamžik splatnosti směnky směnečnou sumu. Směnečník vystupuje v momentě vzniku směnky jako jakýsi latentní přímý dlužník a ze směnky je zavázán až od chvíle, kdy je jím tato akceptována. O něco komplikovanější uspořádání vztahů jednotlivých účastníků při užití směnky cizí jejímu majiteli přináší značnou výhodu v tom směru, že vedle přímého dlužníka, je-li směnka cizí akceptována, má možnost, typicky při odepření placení, hojit se současně i na výstavci směnky jako na směnečném dlužníkovi nepřímém.

Ve směnečné praxi může nastat potřeba snížit počet účastníků směnečného vztahu. Ne snad tím, že by některý účastník zcela chyběl, takovou směnku bychom nemohli považovat za platnou. K redukci počtu účastníků směnečného vztahu dochází tím, že jedna a tatáž osoba vystupuje na směnce ve dvou rolích. Z povahy věci jsou takovéto redukce možné pouze u směnky cizí, nikoliv u směnky vlastní. Zákon směnečný a šekový s takovouto možností redukce účastníků vztahu založeného emisí směnky cizí počítá a aprobejuje hned dvě varianty takovéto redukce. Ustanovení § 3 odst. 1 ZSŠ umožňuje vystavit cizí směnku na vlastní řad výstavce a ustanovení § 3 odst. 2 ZSŠ zakládá možnost vystavit tzv. zastřenou směnku vlastní.²⁷

Cizí směnka na vlastní řad je druhem směnky, kde výstavce sám sebe označí za remitenta. Není-li dosud cizí směnka na vlastní řad směnečníkem akceptována, není z ní pochopitelně nikdo zavázán. Tuto redukci směnky nelze však považovat za příliš šťastné řešení, a to zejména s ohledem na to, že výstavce stojí ve vnitřně rozporné pozici směnečného dlužníka a směnečného věřitele. Zmíněný vnitřní rozpor může

²⁵ Stran obsahových náležitostí směnky vlastní srov. § 75 a § 76 ZSŠ.

²⁶ Ve vztahu k jejím obsahovým náležitostem srov. § 1 a § 2 ZSŠ; směnka cizí bývá ve směnečné teorii i praxi označována též jako „trata“.

²⁷ Jiné možnosti redukce cizí směnky připuštěny nejsou. K tomu viz konstantní judikatura našich soudů, např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1998, sp. zn. 5 Cmo 417/97, publikovaný v Právní praxe v podnikání, 1998, č. 7-8, s. 43 a násl.

přítom nabrat na dramatičnosti v okamžiku, kdy je takováto směnka indosována na třetí osobu, poněvadž i poté je výstavce směnky zavázán, byť jen jako dlužník nepřímý.²⁸

Oproti cizí směnce na vlastní řad představuje zastřená směnka vlastní o poznání optimálnější uspořádání vztahů vzniklých z redukované směnky cizí. Jde o takovou redukcí cizí směnky, kde výstavce sám sobě přikazuje zaplatit remitentovi směnečný peníz. Z uvedeného je zřejmé, že jde de facto o navození obdobného vztahu jako při emisi směnky vlastní a nevzniká zde vnitřní rozpor v postavení věřitele a dlužníka jako u shora uvedené redukce směnky. Navzdory tomu jde však i nadále o směnku cizí a je k ní nezbytné i takto přistupovat. Možné úskalí zastřené směnky vlastní spočívá v tom, že není-li taková směnka při vystavení současně i výstavcem (v pozici směnečnicka) akceptována, může snadno nastat stav, kdy v důsledku zmeškání lhůt dojde ke ztrátě postizních práv ze směnky. Výstavce by se tak ze směnečného vztahu vyvázal, což by se v případě užití vlastní směnky, kde výstavce od počátku vystupuje v pozici směnečného dlužníka přímého, stát nemohlo.²⁹

1.3.2. Směnka z hlediska formy cenného papíru

Z celkem tří forem cenných papírů předvídaných v § 3 odst. 1 ZoCP, může nabývat směnka jen dvě z nich, a to formu cenného papíru na řad a cenného papíru na jméno. Směnka ve formě cenného papíru na doručitele přípustná není.

Ze zákona je směnka vystavená bez jakékoliv doložky určující její formu vždy cenným papírem na řad.³⁰ Přesto je uvádění doložky stvrzující formu cenného papíru u směnky běžné a hojně se vyskytuje i u v praxi často užívaných směnečných formulářů.³¹ Forma cenného papíru, v níž je směnka vystavena má zcela zásadní význam především z hlediska možných způsobů převodu směnky. Směnka vystavená ve formě cenného papíru na řad je vždy převoditelná směnečným způsobem, tj. indosací, respektive blankotradicí či převodním vyplněním blankoindosamentu. Uvedené, jak bude popsáno dále, má stěžejní význam pro námitkovou situaci směnečných dlužníků.

²⁸ První majitel směnky bude po její případné indosaci pochopitelně zavázán jako indosant (směnečný dlužník nepřímý), této odpovědnosti se však lze zprostit užitím doložky úzkosti. Výstavce směnky cizí se své odpovědnosti za neplacení připojením obdobné doložky zprostit nemůže. Srov. § 9 a § 15 ZSŠ.

²⁹ Chalupa, R. op. cit. sub. 24, s. 30-31 a Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 179.

³⁰ Srov. § 11 odst. 1 ZSŠ; v teorii se v souvislosti se směnkou hovoří o tzv. zákonném ordrepapíru.

³¹ K otázkám směnečných formulářů blíže též Kotásek, J., Směnečné právo – komentář k čl. I zákona směnečného a šekového. Praha: Prospektum, 2006, s. 16-19.

Připojením tzv. rektadoložky v okamžiku emise získává směnka formu cenného papíru na jméno, poté o směnce hovoříme jako o tzv. rektasměnce či směnce přímé. Užitím rektadoložky odjímá výstavce směnce její indosabilitu, přičemž takováto směnka je převoditelná jen ve formě a s účinky obyčejného postupu.³² Rektadoložka se na směnce může vyskytnout taktéž v souvislosti s jejím převodem indosací, hovoříme pak o takzvaném rektaidosamentu. Je však zcela nezbytné poukázat na fakt, že užití rektaidosamentu nemá v žádném případě vliv na změnu formy směnky z cenného papíru na řad na cenný papír na jméno, nýbrž se jím omezuje pouze tzv. garanční účinek indosamentu jako takového.³³

Ačkoliv bylo výše uvedeno, že směnka ve formě cenného papíru na doručitele přípustná není, nelze opomenout zmínku o možnosti jak se výhodám cenného papíru na doručitele u směnky alespoň přiblížit. Cesta vede skrze blankoindosaci směnky, případně skrze připojení indosamentu znějícího na majitele či doručitele.³⁴ Přestože postavení držitele směnky opatřené blankoindosamentem připomíná v mnohém postavení majitele cenného papíru na doručitele, nikdy tato okolnost nepovede ke změně formy cenného papíru a směnka tak zůstane i nadále zákonným cenným papírem na řad.³⁵

1.4. Blankosměnka

Definici pojmu blankosměnky v naší platné právní úpravě nalézt nelze, přesto jej směnečná teorie i praxe přijala za svůj a je tedy bez dalšího zřejmé, co si pod tímto pojmem představit.³⁶ Zákonná úprava se blankosměnky, slovy zákona „*směnky, která byla při vydání neúplná,*“ dotýká pouze v jediném ustanovení, kterým je § 10 ZSŠ.³⁷ Přes zdánlivou strohost je toto ustanovení pro možnost existence blankosměnky zcela zásadní, poněvadž při jeho absenci bychom museli na všechny listiny aspirující

³² Srov. § 11 odst. 2 ZSŠ; na tomto místě nutno předeslat, že užití zajišťovací rektasměnky je u směnečných dlužníků vždy vítanou okolností.

³³ K uvedenému mylnému chápání důsledků připojení rektaidosamentu z hlediska změny formy cenného papíru srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 228-229.

³⁴ Takovéto indosamenty nejsou neplatné, ale mají ze zákona účinky rubopisu nevyplněného, tj. blankoindosamentu. Srov. § 12 odst. 3 ZSŠ.

³⁵ Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový, komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 59-60.

³⁶ Chalupa, R. op. cit. sub. 24, s. 79.

³⁷ Uvedené ustanovení je sice obsaženo v rámci úpravy směnky cizí, v souladu s § 77 odst. 2 ZSŠ platí však i pro směnku vlastní.

na režim blankosměnky aplikovat úpravu § 69 ZSŠ a dovozovat neúčinnost dodatečné změny v textu směnečné listiny vůči osobám dříve na ni podepsaným.³⁸

Blankosměnka je především výstavcem, resp. akceptantem či avalem, podepsanou listinou, která je účastníky od počátku vnímána jako zárodek směnky a její neúplnost je tedy považována pouze za neúplnost dočasnou. Neúplnost musí být nadto vědomá, nelze akceptovat možnost, že by blankosměnka vznikla v důsledku omylu či nevědomosti ohledně zákonných náležitostí směnky na straně účastníků její emise. Použitím gramatického výkladu § 10 ZSŠ lze dospět k závěru, že i v zárodečné fázi musí být zřejmé, že se jedná o směnku, není tedy myslitelné, aby byl za blankosměnku považován pouhý podepsaný list papíru.³⁹ Přesto se však neztotožňuji s názorem, že nezbytnou součástí blankosměnky je uvedení slova „směnka“⁴⁰. Přikláním se k závěru, že z hlediska posuzování záměru učinit emisi blankosměnky postačí i existence jiných zápisů deklarujících vůli podpisatele vyhotovit takovou neúplnou směnku.⁴¹ Zda se neúplnost blankosměnky bude dotýkat jejích podstatných či nepodstatných náležitostí není přitom v žádném ohledu rozhodné.

Další nezbytnou náležitostí emise blankosměnky je existence tzv. směnečného vyplňovacího práva.⁴² Jeho nezbytnost lze dovodit přímo z § 10 ZSŠ, kde se hovoří o vyplnění neúplné směnky jinak, než *bylo ujednáno*. Je zřejmé, že vyplňovací oprávnění je tedy založeno smlouvou mezi vyhotovitelem blankosměnky a jejím prvním majitelem, přičemž uvedenou smlouvu je nutno řadit mezi smlouvy nepojmenované a stran její formy uvést, že postačí být i jen její konkludentní uzavření. V souladu s rozhodovací praxí našich soudů je nutné rovněž konstatovat nepromlčitelnost zvláštního práva vyplnit blankosměnku⁴³ a jeho akcesoritu vůči blankosměnce samé.⁴⁴

S poukazem na shora uvedené lze uzavřít připojením jedné z definic předkládaných naukou, která blankosměnku definuje jako „*listinu, jež je určena*

³⁸ Tak by tomu bylo v případě, kdyby byla naším zákonodárcem využita možnost uplatnit výhradu č. 3 obsaženou v příloze č. 2 k Úmluvě o jednotném směnečném zákonu a ustanovení o blankosměnce zcela vypustit. Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 46-52, s. 192-194.

³⁹ Obdobně Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 47.

⁴⁰ Jak je to vyžadováno in Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 76.

⁴¹ Srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 202.

⁴² K tomu srov. velmi podrobné pojednání Kovařík, Z.: Vznik, podstata a zánik práva vyplnit blankosměnku. Právní rozhledy, 2007, č. 1, s. 10 a násl.

⁴³ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389.

*za směnku a je podpisatelem úmyslně vydána v nehotovém stavu s tím, že nabyvateli je zřízeno dohodou směnečné vyplňovací právo k doplnění zatím chybějících náležitostí.*⁴⁵

Vyplněním prázdných míst na blankosměnce, tj. konzumací vyplňovacího oprávnění, vzniká s účinky *ex tunc* úplná a platná směnka, to vše bez ohledu na to, zda byl obsah vyplňovacího oprávnění majitelem směnky respektován či nikoliv.⁴⁶ Takovému nerespektování vyplňovacího oprávnění uděleného při emisi blankosměnky však otevírá dlužníkům možnost uplatnění obrany stavící na excesivním vyplnění blankosměnky.⁴⁷ Předpokladem úspěšnosti uplatnění takového námitkové obrany je jednak doložení sjednaného obsahu směnečného vyplňovacího oprávnění ze strany směnečného dlužníka a byla-li směnka převedena před svým doplněním také doložení skutečnosti, že současný majitel směnky nabyt ji ve zlé víře anebo se při jejím nabývání provinil hrubou nedbalostí. Uvedené platí jak pro rektasměnku, tak pro směnku na řad.

Význam blankosměnek z hlediska předkládaného tématu tkví zejména v tom, jak bude ještě podrobně ukázáno dále, že při emisi směnky nemusí být a zpravidla ani nejsou stranám známy skutečnosti, jejichž znalost je nezbytná k vystavení zajišťovací směnky v úplné a stran zákonných požadavků perfektní podobě. Pro řešení takovýchto situací se využití blankosměnky přímo nabízí, byť nutno podotknout, že cesta použití zajišťovací blankosměnky staví dlužníka do ještě méně výhodnější role, nežli je role směnečného dlužníka emitujícího úplnou zajišťovací směnku.⁴⁸

1.5. Směnečné rukojemství

Jelikož připojování avalu k zajišťovacím směnkám je věcí zcela běžnou,⁴⁹ dovolím si připojit stran směnečného rukojemství několik úvodních slov.⁵⁰

⁴⁵ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 203.

⁴⁶ V souladu s ustálenou judikaturou nemá vyplnění blankosměnky v rozporu s uděleným vyplňovacím oprávněním za následek neplatnost takovéto směnky, k tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 10. 1998, sp. zn. 5 Cmo 125/1998, publikovaný v Soudní rozhledy č. 4/1999, s. 126.

⁴⁷ Na tomto místě nutno poznamenat, že otázka obrany směnečných dlužníků proti excesivnímu vyplnění blankosměnky je fakticky jedinou záležitostí, kterou zákon směnečný a šekový, co se týče blankosměnek, explicitně upravuje.

⁴⁸ Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 75.

⁴⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 41.

⁵⁰ Ke specifické povaze rukojemství na zajišťovací směnce je dále v textu práce připojena samostatná kapitola, ve které je současně pojednáno i o složité námitkové situaci směnečných rukojemců.

Směnečné rukojemství, tj. institut výlučně práva směnečného, nelze v žádném případě směřovat s ručením obecným upraveným v zákoníku občanském či obchodním, naopak znalost zmíněných úprav je při snaze o pochopení rukojemství směnečného spíše ke škodě věci. Úpravu ručení obsaženou v soukromoprávních kodexech nelze totiž na směnečné rukojemství použít ani podpůrně.⁵¹

Rukojmí zajišťuje dle ustanovení § 30 odst. 1 ZSŠ zaplacení směnky jako takové a jeho závazek nelze omezovat pouze na zajištění platební povinnosti směnečného dlužníka, za něhož se rukojmí zavázal.⁵² Přesto má z formálního hlediska na postavení avala dopad skutečnost, za kterého avaláta se zaručil, tedy zda se zaručil za dlužníka přímého či nepřímého. Slovy § 32 odst. 1 ZSŠ je „*směnečný rukojmí vázán jako ten, za koho se zaručil*“. Uvedené je třeba brát na zřetel zejména při prezentaci směnky k přijetí či placení a dále při nutnosti následného činění tzv. zachovávacích úkonů. Aval stojí ovšem bez dalšího na úrovni avaláta a případně dalších směnečných dlužníků, když je spolu s nimi majiteli směnky zavázán rukou společnou a nerozdílnou.⁵³

U směnečného avalu dále dochází k popření pojmových znaků ručení jako takového. Předně není směnečné rukojemství v žádném případě závazkem subsidiárním, není tedy za žádných okolností povinností majitele směnky obracet se prvně na avaláta, aby mohl svou pohledávku účinně uplatnit vůči avalovi.⁵⁴ Akcesoritu rukojemského závazku připojeného na směnku je taktéž třeba brát s určitou výhradou. Bezesporu jde o závazek akcesorický ke směnce jako cennému papíru, není-li tedy směnky, nemůže být ani rukojemského závazku. Akcesorita závazku avala vůči závazku avaláta je však již otázkou poněkud odlišnou. Zde jde o akcesoritu ryze formální, směnečnou, která nemá s akcesoritu známou z roviny běžného ručení pranic společného. Ustanovení § 32 odst. 2 ZSŠ výslovně tuto formální akcesoritu zakotvuje, když stanoví, že „*závazek směnečného rukojmího je platný i tehdy, je-li závazek, za který se zaručil, neplatný z jiného důvodu než pro vadu formy*“. Může tedy nastat situace, kdy přes neplatnost závazku avaláta např. pro přítomnost vis absoluta v okamžiku podpisu listiny, bude ze směnky rukojmí platně zavázán, což by v případě běžného ručitelského závazku nastat nemohlo.

⁵¹ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 212-215.

⁵² Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 110-114.

⁵³ Srov. § 47 odst. 1 ZSŠ.

⁵⁴ Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997, sp. Zn. 5 Cmo 143/1996, publikovaný v Soudní rozhledy č. 2/1998, s. 35, který výslovně stanoví, že „*uplatnění práva proti rukojmímu za přímého dlužníka není podmíněno předložením směnky ani výstavci, ani tomuto rukojmímu.*“

1.6. Převody směnek se zřetelem k námitkové situaci směnečných dlužníků

Způsoby, jakými je možné směnky převádět pramení z formy cenného papíru, ve které byla směnka emitována. Směnka ve formě cenného papíru na řad může být převáděna směnečným způsobem, tj. rubopisem, případně blankotradicí či převodním vyplněním blankoindosamentu.⁵⁵ Naopak směnka přímá, tj. směnka, již odňal výstavce její indosabilitu, smí být převedena výlučně ve formě a s účinky obyčejné cesse. Co se týče nemožnosti směšování uvedeného směnečného a nesměnečného způsobu převodu práv ze směnky, odkazují na konstantní rozhodovací praxi našich soudů.⁵⁶

Odhlédneme-li od formální stránky, která musí nutně doprovázet shora uvedené způsoby převodů směnky,⁵⁷ dospějeme k závěru, že hlavní rozdíl mezi uvedenými dvěma způsoby převodu směnky spočívá v jejich důsledcích pro námitkovou situaci osob ze směnky zavázaných.

Jak již bylo poukázáno výše, je pohledávka do směnky vtělená pohledávkou abstraktní a nespornou. Jako taková je směnka odtržena od své kauzy a stává se na ní nezávislou, přesto však může úspěch směnečného věřitele selhat na okolnostech stojících mimo směnku. Klíčové je v této věci ustanovení § 17 ZSS, které stanoví následující: „*kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námitky, které se zakládají na jeho vztazích k výstavci nebo k dřívějším majitelům, ledaže majitel směnky jednal při jejím nabývání vědomě na škodu dlužníka.*“ Přestože je citované ustanovení uvedeno v rámci úpravy indosamentu, je jeho dopad znatelně širší, protože samo o sobě zakládá možnost směnečných dlužníků uplatňovat vůči majiteli směnky námitky pramenící z jejich vlastních mimosměnečných vztahů k majiteli. Takovéto námitky jsou označovány za námitky relativní, respektive námitky kausální, jelikož se zakládají na vztazích, které tvoří hospodářský či společenský důvod emise směnky, tedy na její kauze.⁵⁸ Nutno však zdůraznit, že uvedené kausální námitky nikdy nepůsobí neplatnost abstraktní pohledávky do směnky vtělené, toliko mohou být důvodnou obranou

⁵⁵ Vzhledem k tomu, že všechny z uvedených směnečných způsobů převodu staví na idosaci (blankoindosaci), budu se dále zmiňovat jen o ní.

⁵⁶ Srov. např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 29 Odo 1114/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 1/2006, s. 45, který výslovně konstatuje nemožnost převodu směnky na řad prostřednictvím smlouvy o postoupení pohledávky.

⁵⁷ Pojednání o různých variantách indosamentů a jejich účincích, stejně tak, jako souvislosti smlouvy o postoupení pohledávky užívané při převodech směnek na jméno, by šly již nad rámec této práce.

⁵⁸ Ke klasifikaci námitky je více uvedeno v rámci kapitoly o obraně proti uplatnění směnky.

pro dlužníka, který se prostřednictvím jejich uplatnění zproští povinnosti na směnku platit.⁵⁹

Abstraktnost směnky je v okamžiku jejího vystavení abstraktností formální, tj. umožňuje výstavci, jak bylo uvedeno shora, uplatnit vůči remitentovi námitky spočívající v jejich mimosměnečných vztazích. Při směnečném převodu se však tato abstraktnost směnečné pohledávky stupňuje z abstraktnosti formální na abstraktnost materiální, jejímž pojmovým znakem je následná nemožnost uplatnění relativních námitek vůči indosatáři.⁶⁰ Tyto pro směnečné dlužníky neblahé abstrakční účinky indosamentu jsou odůvodněny tím, že při jejich absenci by snadný oběh směnek na řad nebyl myslitelný. Indosatář, jakožto originární nabyvatel směnky musí být schopen seznat veškeré pro něj relevantní informace přímo z textu směnečné listiny, a to bez ohledu na vztahy předchozích majitelů ke směnečným dlužníkům. Uvedené lze ilustrovat na starém přísloví „*quod non est in cambio, non est in mundo*“, stanovící irelevantnost okolností stojících mimo listinu samotnou.⁶¹ Jak je však doslovně uvedeno ve shora citovaném ustanovení § 17 ZSŠ, není abstrakční účinek indosace absolutní a bezmezný, je tedy v zásadě možné, aby ten, kdo je ze směnky žalován činil jejímu majiteli námitky zakládající se na jeho vztazích k předchozím majitelům směnky. Uvedené je ovšem na straně žalovaného směnečného dlužníka podmíněno unesením důkazního břemene ohledně skutečnosti, že současný majitel směnky jednal při jejím nabývání vědomě ke škodě dlužníka. Bude-li v tomto žalovaný směnečný dlužník úspěšný, zůstanou mu relativní námitky zachovány i navzdory předchozí indosaci a jeho postavení se tak v důsledku indosace nezhorší.

Účinky převodu směnky na jméno nesměnečnou metodou jsou zcela odlišné od účinků metod směnečných. Je-li nabytí směnky indosací nabytím originárním, pak nabytí směnky cesí je nabytím derivativním. Takovýto převod nemá za následek materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky a zachovává směnečným dlužníkům možnost uplatňovat námitky zakládající se na jejich vztazích k předchozím majitelům směnky. Zmíněný závěr se opírá o výklad ustanovení § 11 odst. 2 ZSŠ v kombinaci s ustanovením § 529 odst. 1 ObčZ, které explicitně zakotvuje možnost dlužníka uplatnit vůči pohledávce po jejím postoupení námitky, které měl již v okamžiku jejího postupu.

⁵⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 70-74.

⁶⁰ Chalupa, R.: Zajišťovací směnka. Praha: Linde, 2009, s. 40-52.

⁶¹ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 226-235.

2. Pojem a podstata zajišťovací směňky

2.1. Pojem zajišťovací směňky a jeho souvislosti

Pojem zajišťovací směňky není pojmem práva směnečného a v platné právní úpravě bychom jej tedy hledali marně. Z hlediska zákona směnečného a šekového zajišťovací směňka neexistuje, přesto je ji možno považovat za pojem již do jisté míry konsolidovaný, a to zejména s ohledem na to, že nauka⁶², praxe a konečně i soudní judikatura⁶³ s tímto pojmem pracuje a dává tak do jisté míry najevo pochopení jeho obsahu. Jedna z příleňhavých definic pojmu zajišťovací směňky zní takto: „*zajišťovací směňka je směňka poskytnutá věřiteli za účelem zajištění příčinné pohledávky, přičemž se jedná o směňku, jejíž podstata není deklarována obsahem textu, nýbrž účelem její emise.*“⁶⁴ Z uvedeného je nanejvýš zřejmé, že zajišťovací směňka není zvláštním druhem směňky, ale její podstatou je vyjádření funkčního vztahu dané směňky k jiným právům a povinnostem, jež má tato zajišťovat. Je tak zcela na vůli účastníků příčinného a směnečného vztahu, zda a do jaké míry směňku do pozice směňky zajišťovací prostřednictvím svého dalšího ujednání postaví či nikoliv. V patrnost je ovšem třeba brát fakt, že navzdory tomu, že směňka plní zajišťovací funkci, je stále oním dokonalým cenným papírem, který se bude vždy a za všech okolností podřizovat institutům výlučně práva směnečného a oproti zajišťovací funkci bude mít rovina směnečná pokaždé tendenci se nakonec prosadit.⁶⁵

Otázky zajišťovací směňky jsou výsledkem národní směnečné praxe a judikatury a jako takové nejsou v žádném ohledu ovlivněny úpravou evropskou⁶⁶, což lze dle mého názoru přičítat na vrub jednak příslušnosti převážné většiny členských států Evropské unie k ustálenému okruhu směnečného práva ženevského a dále rovněž rozdílnosti a odlišné rozvinutosti směnečné praxe v jednotlivých státech.

Viděno z hlediska obsáhlosti směnečné úpravy a jejích potenciálních možností, je zajišťovací směňka instrumentem jen pramálo invenčním, který se často redukuje na využití jen zcela marginální části směnečné právní úpravy. Nutno však konstatovat,

⁶² Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 35.

⁶³ Např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

⁶⁴ Op. cit. sub. 62; někdy je zajišťovací směňka nazývána též směňkou depotní, kauční, či směňkou krycí.

⁶⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 3.

⁶⁶ O náznacích ingerence práva evropského do problematiky zajištění směňkou srov. kapitolu sedmou.

že právě v této nepřilíš kreativní, a možno říci až pasivní podobě, se u nás směnka vyskytuje nejčastěji.⁶⁷ Jak uvádí Kovařík, téměř celé tři čtvrtiny všech směnek, které jsou u nás v oběhu, jsou směnkami zajišťovacími. Zprvu byla tato skutečnost přičítána nepochopení funkce směnky v rovině platebního nástroje, kterou má na mysli § 334 ObchZ a zajišťovací směnky byly brány jako něco dočasného. Vývoj naší směnečné praxe však tuto dočasnost proměnil v setrvalý stav, což je přisuzováno jednak určitému konzervatismu v oblasti naší podnikatelské kultury a v neposlední řadě také skomírajícímu obchodu se směnkami, jež je pro rozvinutí podstaty směnky jako oběžného cenného papíru naprostou nezbytností.⁶⁸

Aby bylo možné lépe pochopit problematiku zajišťovací funkce směnky, nutno ji nejprve vymezit oproti jiným funkcím, které může v hospodářském životě směnka nabývat a dále též charakterizovat její postavení vzhledem k jiným formám zajištění.

2.2. Uhrazovací a zajišťovací směnky

Platná právní úprava rozlišuje směnky pouze na směnky cizí a směnky vlastní, nepočítáme-li rozlišení směnek přímých a ordere směnek, které není vyjádřeno explicitně, je tímto členěním zákonná úprava vyčerpána. Pro potřeby praxe je ovšem nezbytné směnku postavit do určité hospodářské funkce. Takovouto funkcí byla u směnek již od samotného počátku funkce uhrazovací, respektive funkce platební⁶⁹, která se postupným vývojem ustálila ve dvou podobách.

Směnku můžeme nazývat směnkou platební ve chvíli, kdy je stranami daného závazku placení směnky očekávaným a chtěným vývojem jejich vzájemných vztahů. První podoba platební směnky je směnka daná *pro soluto*, jde o směnku, jíž je kausální závazek přímo placen. Směnka samotná tak vystupuje v roli platidla, přičemž okamžikem její emise a předání remitentovi příčinný závazek zaniká a trvá výlučně závazek směnečný. Vystavení směnky pro soluto má tak za následek privativní novaci příčinného závazku, v jejímž důsledku tento zaniká a dává vzniknout závazku novému, směnečnému, který nastupuje na jeho místo. Jde tedy o směnku uhrazovací a zároveň o směnku substituční, tj. o směnku nastupující na místo dřívějšího příčinného závazku.⁷⁰

⁶⁷ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 287-288.

⁶⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 1-2.

⁶⁹ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 163-167.

⁷⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 34.

Podstatně častěji, nežli placení směnkou, se vyskytuje placení prostřednictvím směnky. Zdánlivě může blízkost pojmů vést k závěru, že jde o jedno a totéž využití směnky, opak je však pravdou. Při placení prostřednictvím směnky, tj. v situaci, kdy je výstavcem dána směnka *pro solvendo*, nemá tato skutečnost dopad na existenci a trvání závazku příčinného. Nově vzniklý závazek směnečný stojí vedle závazku původního, přičemž mezi stranami je dojednáno placení právě prostřednictvím vystavené směnky a naopak očekáváno není placení závazku příčinného. Hovoříme tak o platební směnce s kumulativní povahou, poněvadž její vystavení má stran závazku kausálního povahu kumulativní novace. Právě směnku v této její uhrazovací funkci má na mysli § 334 ObchZ, který stanoví, že „vystavení směnky ..., prostřednictvím kterých má být podle smlouvy splněn peněžitý závazek, nemají vliv na trvání tohoto závazku. Věřitel je však oprávněn požadovat splnění peněžitého závazku na dlužníku podle smlouvy, jen když nemůže dosáhnout jeho splnění z ..., směnky...“ a zabraňuje tak potenciálnímu záluďnému věřiteli dosáhnout dvojího placení, které by abstraktnost a samostatnost směnečné pohledávky za normálních okolností umožňovala. Obsahově citované ustanovení nezakládá nic menšího, nežli subsidiaritu závazku kausálního vůči závazku směnečnému.⁷¹ Úhradou této platební směnky příčinný závazek zaniká.

Jak zmiňuje Kotásek, je častou chybou nejen praxe, ale bohužel i odborné literatury, když je výše uvedené ustanovení obchodního zákoníku vztahováno i na směnku v její zajišťovací funkci.⁷² Toto jeho tvrzení výslovně podporuje i naše soudní judikatura konstatující, že „věřitel směnkou zajištěné pohledávky je oprávněn uplatnit zajištěnou pohledávku i nárok ze zajišťovací směnky v jakémkoliv pořadí, případně i souběžně; ustanovení § 334 obch. zák. na tzv. zajišťovací směnky nedopadá.“⁷³ Směnka ve své zajišťovací funkci je tedy směnkou kumulativní a od směnek uhrazovacích se odlišuje předně tím, že její placení se neočekává. Za předpokládaného běhu věcí je zajišťovací směnka pouhým latentně existujícím nástrojem, který má dlužníka motivovat k plnění a čeká až na okamžik, kdy případně nastane selhání v rámci závazku zajišťovaného. Přes uvedené ovšem zajišťovací směnka neztrácí nic na své imanentní abstraktnosti a samostatnosti a může tak být při zákonné absenci úpravy její zajišťovací funkce pro směnečné dlužníky zdrojem nemalých

⁷¹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 4-5, s. 49-53.

⁷² Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 288.

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s 813.

nesnází, když tyto mohou v konečném důsledku vést až k nežádoucí okolnosti v podobě dvojího placení.

2.3. Kolize zajišťovacího charakteru směnky s její směnečnou rovinou

Právní řád nabízí rozmanité formy zajišťovacích závazků, které slouží věřiteli k uspokojení pro případ, že závazek zajištěný není splněn včas a řádně. Mezi tyto zajišťovací závazky řadíme kupříkladu právo zástavní, ručení, právo zadržovací či bankovní záruku. Typickým pojmovým znakem takovýchto zajišťovacích závazků je jednak jejich akcesorita a též jejich subsidiarita vůči závazku zajišťovanému. Akcesorita zajišťovacích závazků je dána tím, že zajišťovací závazek nemůže vzniknout a existovat bez závazku hlavního, jeho platnost a vůbec existence je od něj přímo odvislá. Podstata subsidiarity spočívá pak v tom, že k realizaci uspokojení ze zajišťovacího závazku lze přistoupit až v okamžiku, kdy není plněno ze závazku zajišťovaného.⁷⁴ Zajišťovací závazky taktéž v souladu s § 524 odst. 2 ObčZ sledují osud jimi zajištěné pohledávky, což u zajišťovací směnky v žádném případě konstatovat nelze.⁷⁵ Zmíněné dva prvky se u jednotlivých zajišťovacích závazků projevují s různou mírou intenzity, někde mohou pak absentovat zcela.⁷⁶ Skupinu zajišťovacích závazků v užším slova smyslu je pak nezbytné odlišovat od širší skupiny zajišťovacích prostředků, které uvedené pojmové znaky zajišťovacích závazků typicky nesplňují, ale i přesto představují pro věřitele určitou formu zajištění. Mezi tyto řadíme vedle zajišťovacích převodů práva a stand-by akreditivů právě zajišťovací směnku, která není k zajišťovanému závazku ani akcesorická, ani subsidiární.⁷⁷ Obdobně se k zajišťovací směnce staví rozhodovací praxe našich soudů, když doslovně uvádí, že „*tzv. zajišťovací směnka není zajišťovacím závazkem, je jen prostředkem zajištění. Proto existence závazků ze směnky není závislá na existenci zajištěné pohledávky.*“⁷⁸ Jak bylo již zdůrazněno výše, je pohledávka

⁷⁴ Švestka, J. et al.: Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1603.

⁷⁵ Srov. Usnesení Vrchního soudu v Praze publikované v Obchodní právo č. 11/1997, s. 25.

⁷⁶ Akcesorita je významně prolomena např. u ručení dle § 311 odst. 2 ObchZ, subsidiarita je pak zcela nepřítomna, není-li v záruční listině uvedeno jinak, u bankovní záruky upravené v § 313 a násl. ObchZ.

⁷⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 7-8.

⁷⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 5. 1998, sp. zn. 5 Cmo 14/1997, publikované Soudní rozhledy č. 2/1999, s. 54; z novější judikatury srov. odůvodnění Rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006, publikováno v Soudní judikatura č. 3/2009, s. 212.

vtělená do zajišťovací směnky nadále pohledávkou abstraktní, samostatnou⁷⁹ a na zajišťovaném závazku tak ve své směnečné rovině zcela nezávislou. Ostatně žádná směnka ze své podstaty ani nevyžaduje, aby v jakémkoliv funkčním vztahu či závislosti vůbec byla. Změny, které by zajišťovaný závazek doznal, nebudou tak mít za žádných okolností bez dalšího za následek i změny v rovině zajišťovací směnky, ba právě naopak. Jakékoliv změny musí se udát jen a pouze cestou směnečnou, tedy formou a způsoby předpokládanými zákonem směnečným a šekovým. Je zřejmé, že uvedené by u zajišťovacích závazků v pravém slova smyslu nemohlo nikdy nastat. Při nakládání se zajišťovací směnkou je nezbytné mít její výše uvedená specifika, jež ji tolik odlišují od běžně užívaných zajišťovacích závazků, neustále na paměti.⁸⁰

Navzdory nastíněné charakteristice zajišťovací směnky je ovšem potřeba určité vazby mezi ní a zajišťovaným závazkem pociťována. Dovolím si na tomto místě tvrdit, že střet akcesority a abstraktnosti, a subsidiarity a samostatnosti pohledávky vzniklé emisí zajišťovací směnky, tvoří obsah problematiky zajišťovací směnky jako takové. Chalupa ve své monografii *Zajišťovací směnka* přichází s pojmy nepravé akcesority a nepravé subsidiarity zajišťovací směnky, prostřednictvím nichž se snaží vyjádřit vnitřní rozpornost, která je zajišťovací směnce vlastní.⁸¹ S nastoleným pojmoslovím se zcela ztotožňuji, neboť se domnívám, že vcelku jednoznačně uchopuje skutečný stav věci, kdy směnka využitá jako zajištění kolísá na pomezí mezi svou rovinou ryze směnečnou, která je charakterizována abstraktností a samostatností směnečné pohledávky a svou rovinou zajišťovací, od níž je očekávána akcesorická a subsidiární vazba ke směnkou zajištěnému příčinnému vztahu. Nelze však již bohužel souhlasit s autorovými tvrzeními po příčině vzniku takovéto nepravé akcesority a subsidiarity.

Chalupa výslovně uvádí, že zvláštnost právního režimu zajišťovací směnky daná existencí nepravé akcesority a nepravé subsidiarity, vyvěrá z teorie směnečného práva, ze zvyklostí a v neposlední řadě také z rozhodovací praxe soudů.⁸² Naproti tomu citovaný autor výslovně zmiňuje možnost využití zajišťovací směnky bez jakéhokoliv smluvního ujednání mezi výstavcem a remitentem o tomto jejím charakteru. Existenci smlouvy konstatující zajišťovací charakter směnky přitom považuje pouze za okolnost

⁷⁹ K samostatnosti pohledávky vtělené do zajišťovací směnky srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 306/1997, publikovaný v *Obchodní právo* č. 5/2000, s. 19.

⁸⁰ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 9.

⁸¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 48-51.

⁸² Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 52 in fine.

mající dopad na vyšší právní jistotu podpisatele, což se pak zásadně projevuje v možnostech uplatnění důvodné obrany proti nárokům ze směnky vzneseným a rovněž v případném vzniku nároku na náhradu škody při využití směnky věřitelem v rozporu s výslovným smluvním ujednáním.⁸³

Aby bylo možno relativizovat uvedené tvrzení a poukázat na fakt, že prakticky dochází k zaměňování příčiny a následku, je nezbytné nastínit základní uspořádání vztahů při využití zajišťovací směnky. Předpokládejme tedy nyní existenci závazku mezi věřitelem a dlužníkem, který se tito rozhodnou zajistit prostřednictvím směnky. Za tímto účelem dochází k následné emisi směnky a tak ke vzniku samostatného a abstraktního závazku stojícího vedle závazku původního, tj. závazku kausálního, jež k emisi směnky zavedl důvod.⁸⁴ Příčinu, která při absenci zákonné úpravy zajišťovací směnky tyto dva samostatně stojící závazky dává do vzájemné souvislosti a přiřazuje tak směnce její zajišťovací funkci nelze jistě spatřovat v poznacích nauky či rozhodovací praxi soudů, nýbrž v ujednání účastníků daného směnečného vztahu, kteří se rozhodli směnce takovouto specifickou funkci přiřadit. Tuto smlouvu plní funkci jakéhosi pojítka mezi závazkem kausálním a závazkem směnečným, jež má za následek vznik nepravé akcesority a nepravé subsidiarity zajišťovací směnky, budu po vzoru Kovaříka nazývat smlouvou o zajištění směnkou⁸⁵ a bude jí věnována následující kapitola této práce. Nelze na tomto místě nezmínit fakt, že judikatura této smlouvě o zajištění směnkou přiřazuje určité typické obsahové prvky, které se u ní vyskytují vždy i přes absenci výslovného ujednání smluvních stran.⁸⁶ Z podaného je zcela patrné, že pojítkem mezi směnkou a zajištěnou pohledávkou je vždy smlouva, nikoliv rozhodovací praxe či nauka sama o sobě.

Důsledkem existence smlouvy o zajištění směnkou je tedy skutečnost, že na zajišťovací směnce určité prvky akcesority a subsidiarity ulpívají. Samotná směnka ovšem i nadále setrvává nedotčena ve své pojmové abstraktnosti a samostatnosti, přičemž okolnost, že je směnce účastníky směnečného vztahu přiřazena zajišťovací funkce, projevuje se výhradně v okruhu kausálních námitek poskytujících směnečným dlužníkům možnost důvodné obrany proti povinnosti na směnku platit.

⁸³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 67-69.

⁸⁴ Žádná směnka ostatně nevzniká zcela bez důvodu, vždy je zde někdo, kdo vystavení směnky požaduje a někdo, kdo k řešení kausální situace směnku podepisuje; obdobně Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 13.

⁸⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 10.

⁸⁶ Srov. např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, op. cit. sub. 63.

To vše pochopitelně výlučně za předpokladu, že směnka nebyla po svém vystavení převedena jedním ze směnečných způsobů a nedošlo tak k materializaci její abstraktnosti, jež má za následek zánik možnosti uplatňovat proti novému nezálužně jednajícímu majiteli směnky námitky pramenící ze vztahů dlužníka k předchozím majitelům.⁸⁷

2.4. Smlouva o zajištění směnkou

V předchozí kapitole bylo uvedeno, že pojícím prvkem mezi směnkou a kausální pohledávkou je směnečná smlouva, která zakládá její zajišťovací funkci a je tak pojmově i bezprostředním důvodem jejího vzniku. Nebylo-li by totiž vůle stran uzavřít takovou smlouvu, nemohlo by pojmově dojít ani k následnému vzniku zajišťovací směnky. Je zřejmé, že takovéto smlouvy náš právní řád nezná, přesto však jsou smlouvami možnými, tzv. smlouvami innominátními, jejichž existenci výslovně připouští ustanovení § 51 ObčZ, respektive § 269 odst. 2 ObchZ. V kapitole 1.1 bylo řečeno, že závazky směnečné řídí se výhradně úpravou občanskoprávní. U směnečné smlouvy o zajištění směnkou uvedené tvrdit již nelze. Jelikož smlouvu samu je bez sebemenších pochyb možno řadit mezi relativní obchody, bude rozhodná pro její režim právní povaha smluvních stran, půjde-li na obou stranách o podnikatele, bude se smlouva řídit zákoníkem obchodním. Rovněž je nutno zmínit ustanovení § 261 odst. 4 ObchZ, které se vzhledem k jeho obecné formulaci nevztahuje pouze na zajišťovací závazky, ale na zajištění jako takové a má tedy dopad i na vztahy při užití zajišťovací směnky. Bude-li tedy kausální zajišťovaný závazek podřízen režimu zákoníku obchodního, bude i smlouva o zajištění směnkou ve smyslu posledně uvedeného ustanovení sledovat režim obchodněprávní. Ve zbylých případech se bude směnečná smlouva o zajištění podřizovat režimu práva občanského.⁸⁸

Klademe-li si otázku po formě smlouvy o zajištění směnkou, nutno uvést, že převážná většina takovýchto smluv je uzavírána neformálním ústním ujednáním. Není ovšem vyloučeno ani uzavření konkludentní, je-li z jednání stran zřejmé, co bylo jejich záměrem. Na druhou stranu je ve standardizovaných případech užití zajišťovací směnky (zejména u vztahů úvěrových) zcela běžná formální povaha směnečné smlouvy, která je uzavřena ve formě písemné. Není též neobvyklé zařazení ustanovení smlouvy

⁸⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 11.

⁸⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 14. Při absenci ujednání dle § 262 ObchZ o tzv. fakultativním obchodu.

o zajištění směnkou do jiného ujednání smluvních stran. Zejména se tak děje zařazením příčinných ustanovení přímo do smlouvy dávající vzniknout samotnému kausálnímu závazku, případně, v situacích, kdy je využívána zajišťovací blankosměnka, není neobvyklé zařazení ustanovení smlouvy o zajištění do dohody stran o vyplňovacím právu směnečném. Přes shora uvedené varianty je však třeba smlouvu o zajištění směnkou posuzovat vždy zcela autonomně.⁸⁹

Nazíráno z hlediska subjektů smlouvy o zajištění směnkou, bude na straně věřitele stát v největší míře případů první majitel směnky, který bude zároveň i věřitelem směnkou zajišťovaného kausálního vztahu (neuvažujeme-li jistě možnou smlouvu ve prospěch třetího, kdy by věřitel z kausálního závazku a současně věřitel ze smlouvy o zajištění směnkou byl osobou rozdílnou od osoby ze směnky oprávněné). Na straně dlužníka bude typickým účastníkem smlouvy o zajištění směnkou dlužník ze zajišťované příčinné pohledávky, který se současně stane i dlužníkem směnečným. Není ovšem vyloučeno, aby se v pozici dlužníka vyskytla třetí osoba od dlužníka pohledávky příčinné odlišná, která na sebe převezme závazek zajistit emisí směnky příčinný vztah, na němž není účastna. Vždy však v těchto případech bude mezi směnečným věřitelem a směnečným dlužníkem existovat vlastní vztah mající původ právě ve smlouvě o zajištění směnkou, který bude zakládat možnost uplatnění námitek dle § 17 ZSŠ i u této třetí osoby (problematice vlastního vztahu mezi směnečným věřitelem a směnečným rukojmím je dále v textu věnována samostatná kapitola). Posledně uvedená varianta je ostatně pojmově možná i u jiných forem zajištění, např. v případě užití zástavního práva může být jistě zástavcem osoba odlišná od zástavního dlužníka, nadto u určitých zajišťovacích závazků je tento rozdíl z povahy věci přímo nezbytný (takto je tomu např. u bankovní záruky).⁹⁰

Jelikož je v kapitole 6.1.1 podrobněji pojednáno o doporučených obsahových náležitostech smlouvy o zajištění směnkou a též o imanentních obsahových náležitostech dovozovaných rozhodovací praxí soudů, omezím se na tomto místě pouze na konstatování, že *essentialia negotii* takovéto smlouvy je označení pohledávky, která má být zajištěna a současně označení směnky, jež má k jejímu zajištění sloužit. Tato skutečnost nabývá pak zejména na významu v okamžiku, kdy mezi stranami existuje v jeden okamžik více kausálních a více směnečných pohledávek, přičemž bez

⁸⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 15, s. 21.

⁹⁰ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 17-18.

dalšího platí, že směnečný věřitel disponující směnkou za dlužníkem, nemůže ji svévolně přiřadit bez dalšího ujednání jako směnku zajišťovací k jinému existujícímu kausálnímu závazku mezi ním a tímto dlužníkem.⁹¹

Jak bylo poukázáno výše, je smlouva o zajištění směnkou vždy smlouvou autonomní a jako taková může být stižena vadou, která ji může činit absolutně neplatnou pro rozpor se zákonem. Důsledkem absolutní neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou je skutečnost, že ve své podstatě se o žádnou zajišťovací směnku nejedná, přesto jde o směnku platnou, tzv. směnku planou, která není dotčena ve své abstraktnosti a samostatnosti, vyhoví-li pochopitelně předpisům práva směnečného. Důsledek neplatnosti zmíněné smlouvy dává směnečnému dlužníku pouze možnost uplatnit důvodnou obranu proti takto uplatněné směnce s odkazem na to, že takováto směnka postrádá způsobilý důvod.⁹² Typovým příkladem neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou a tudíž i typovým příkladem absence způsobilého důvodu zajišťovací směnky je opakovaná snaha zaměstnavatelů zajistit abstraktním směnečným závazkem pohledávky z pracovněprávních vztahů vůči svým zaměstnancům. Naše novodobá judikatura takovéto využití směnky neaprobuje pro jeho rozpor se zákoníkem práce, a to jak se zákoníkem účinným do 31. 12. 2006, tak zákoníkem účinným od 1. 1. 2007.⁹³ Obdobně by tomu bylo též při snaze využít abstraktnost směnečné pohledávky při zajištění půjčky poskytnuté vědomě do sázky a hry, když nemožnost zajištění takového závazku výslovně uvádí § 845 ObčZ.

Ovšem i obrana vyplývající z absence důvodu pro vystavení zajišťovací směnky má své poměrně úzké meze. „*Pokud někdo svobodně a vážně podepíše směnku v postavení směnečného dlužníka a činí tak podle svého názoru bezdůvodně, nemůže se později své platební povinnosti ze směnky zprostit.*“⁹⁴ K časté argumentaci směnečných dlužníků o absenci důvodu směnky uvádí též Kovařík ve svém komentáři k zákonu směnečnému a šekovému, že dostatečně způsobilé jsou nejen kauzy hospodářské, ale i kauzy ryze společenské, kdy někdo podepíše směnku čistě z ochoty v rámci mezi lidmi běžně poskytované společenské služby.⁹⁵

⁹¹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 17; obdobně též Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 140 in fine.

⁹² Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 16.

⁹³ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 477/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 35.

⁹⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 6. 2005, sp. zn. 12 Cmo 15/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2005, s. 28.

⁹⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 74.

2.5. Podstata funkce zajišťovací směnky, možnosti a limity jejího využití

Výše bylo řečeno, že nezálužný věřitel nabývací zajišťovací směnku nabývá ji pro případ neplnění závazku příčinného, tedy jaksi *in eventum*. Při očekávaném vývoji vzájemných vztahů má být uhrazen závazek příčinný a směnka má zůstat nevyužita. Nestane-li se tak a dlužník zajišťovanou pohledávku nesplní včas a řádně, je namístě klást si otázku po tom, co vlastně zajišťovací směnka věřiteli ve své podstatě poskytuje a v čem usnadňuje jeho pozici ve vztahu k dlužníkovi, který se nachází v prodlení.

Odpověď na posledně položenou otázku je jednoznačná – zajišťovací směnka zásadním způsobem usnadňuje a též urychluje vymáhání pohledávky věřitelem.⁹⁶ Aniž bych se na tomto místě snažil obsáhnout soudní řízení obecně, či zkrácené rozkazní řízení směnečné, nelze se o hlavních aspektech procesní výhody, jež zajišťovací směnka jejímu majiteli skýtá, alespoň nezmínit. V podrobnostech lze stran směnečných žalob bez dalšího odkázat na odbornou literaturu.⁹⁷

Možnost nahradit vymáhání neuspokojené příčinné pohledávky vymáháním pohledávky směnečné je sice prakticky jedinou přidanou hodnotou zajišťovací směnky,⁹⁸ nikoliv však hodnotou zanedbatelnou. Podstatné zkrácení období mezi uplatněním pohledávky a získání kýženého exekučního titulu se může v konečném důsledku ukázat jako naprosto zásadní, přičemž směnka je způsobilá toto období zkrátit i v řádech let. Právě rychlost získání exekučního titulu často rozhoduje o úspěchu či neúspěchu věřitele. Jak uvádí Chalupa, rychlost vymáhání směnečné pohledávky je dána zejména následujícími třemi důvody. Zaprvé jsou směnečná řízení projednávána ve zvláštní řadě a jejich projednání tak nebrání nápad jiných sporů. Zadruhé podléhá směnečné řízení koncentraci, která odjímá dlužníkovi možnost uplatnit obranu odlišnou od obrany, kterou byl schopen zahrnout a náležitě skutkově vymezit v námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu, a k jejímuž vystavění má nadto pouze drakonickou třídní lhůtu počínající jeho doručením. V případě, že dlužník dokáže ve stanovené lhůtě i přesto zformovat náležitou obranu, následuje řízení o námitkách, jehož cílem je rozhodnout o tom, zda se vydaný směnečný platební rozkaz ponechává v platnosti,

⁹⁶ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 37; obdobně též Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 9.

⁹⁷ Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. Bulletin advokacie, 2000, č. 10 a 2001 č. 1 a 2, anebo též Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. Bulletin advokacie, 2007, č. 12, s. 25. V posledně uvedeném článku je na řízení o zaplacení směnky a na chyby v něm se vyskytující nahlíženo nejen z pozice žalovaného, ale též z pozice žalobce.

⁹⁸ V tuto chvíli neuvažuji možnost uspokojení se z prodeje zajišťovací směnky, k tomu viz dále.

či zda se zrušuje. Soudy přitom toto řízení vnímají jako řízení, které by mělo probíhat rychle a bylo ho možno rozhodnout na prvním nařízeném jednání ve věci.⁹⁹

Dalším aspektem souvisejícím s vymáháním pohledávky vtělené do zajišťovací směnky je též jeho mnohem vyšší snadnost oproti stavu, kdy je vymáhána pohledávka kausální. Není žádnou vzácností, že věřitel, byť je v právu, neunes v řízení, jehož předmětem je příčinná pohledávka, břemeno důkazní a vznesený nárok mu není posléze přiznán. Jak již bylo mnohokrát zdůrazněno, je směnečná pohledávka pohledávkou abstraktní, z čehož vyplývá, že výše uvedená situace nemůže při vymáhání směnečné pohledávky nikdy nastat. Povinnosti směnečného věřitele se redukuje na jeho tvrzení o tom, že má platnou směnku a je směnečným věřitelem, což dokládá předložením originálu směnky. Vše ostatní musí ve sporu o zaplacení směnky tvrdit a prokazovat dlužník. S ohledem na koncentraci a krátkou lhůtu k vymezení náležité obrany, může se snadno stát, že dlužník přesto, že mu vůči uplatněné směnce svědčí důvodné námitky, bude ve sporu o zaplacení směnky neúspěšný. Prvkem, jenž nelze opomínat, je též samostatnost směnečné pohledávky, která směnečnému dlužníkovi neúčastnímu se na vztahu příčinném odjímá možnost uplatnění jakékoliv obrany vůbec.¹⁰⁰

Jelikož zajišťovací směnka sama o sobě není zásahem do majetkové sféry směnečného dlužníka, je pouze prostředkem, jak do této sféry účinně zasáhnout, je pochopitelným limitem právě bonita směnečného dlužníka.¹⁰¹ Nelze-li na straně směnečného dlužníka nalézt majetek způsobilý být předmětem výkonu rozhodnutí či exekuce, nepředstavuje zajištění směnkou pro věřitele, v porovnání např. se zástavním právem či bankovní zárukou, žádnou výhodu. Nelze ovšem opomínat fakt, že vystavení zajišťovací směnky se oproti zmíněným zajišťovacím závazkům jeví jako nepoměrně snadnější a rychlejší (tím spíše v situaci, kdy je smlouva o zajištění směnkou uzavřena pouze ústně) a i pouhé připojení podpisu bonitní třetí osoby na listinu je způsobilé proměnit zajišťovací směnku ve výborný zajišťovací instrument.¹⁰² Velice často se stává, že podpisy takovýchto osob jsou podpisy rodinných příslušníků osob směnečně zavázaných, případně též podpisy společníků či členů statutárních orgánů

⁹⁹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 36-37.

¹⁰⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 38.

¹⁰¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 39.

¹⁰² V souladu s § 31 odst. 3 a 4 ZSŠ pouhý podpis osoby odlišné od výstavce či směnečníka, zakládá směnečné rukojemství za výstavce. Pozice směnečného rukojemčího je nadto podstatně poznamenána okolností, že tento bez dalšího není s remitentem v žádném přímém vlastním vztahu.

právnických osob, které jsou v pozici směnečného dlužníka přímého. Ve zmíněných případech působí směnka jako velmi efektivní hrozba a zmíněné směnečné pohledávky jsou při počínající neschopnosti dostat svým závazkům hrazeny mezi prvními.¹⁰³

Z hlediska možného předmětu zajištění lze tvrdit, že co může být zajištěno zajištěními jinými, může být zajištěno též zajišťovací směnkou. Může se tedy jednat o pohledávky existující i pohledávky v budoucnu vzniklé, pohledávky peněžité i nepeněžité (u těchto pochopitelně vždy s ohledem na to, že směnka je výlučně závazkem peněžitým). Zajistit lze jak závazky nesplatné, tak závazky již splatné, rovněž nelze vyloučit ani zajištění závazku podmíněného či dokonce závazku promlčeného, který je i přes skutečnost svého promlčení bezpochyby nadále závazkem existujícím. Není pochopitelně možné zajistit závazky zaniklé, závazky neexistující či závazky k zajištění nezpůsobilé. Rozsah zajištění při užití zajišťovací směnky se vztahuje na jistinu zajišťované pohledávky a její příslušenství, přičemž je z povahy věci omezeno výší směnečného peníze a výší směnečného úroku, bylo-li jeho sjednání vzhledem ke splatnosti směnky možné. Naproti tomu zajištění smluvních sankcí, které nelze podřadit pod množinu příslušenství a jsou po svém vzniku samostatně existujícími závazky (smluvní pokuta), je nezbytné výslovně sjednat nad rámec obvyklého a následně tomuto i přizpůsobit obsah zajišťovací směnky samotné.¹⁰⁴

Standardní využití zajišťovací směnky je zpravidla takové, že směnka vzniká v přímé souvislosti se vznikem zajišťované příčinné pohledávky. Absence akcesority pohledávky vzniklé emisí zajišťovací směnky však umožňuje, aby tato byla využívána i opakovaně, případně aby za tímto účelem byla stranami od počátku zamýšlena (tzv. revolvingová zajišťovací směnka). Posledně uvedené méně obvyklé varianty užití zajišťovací směnky však nejsou myslitelné bez výslovného ujednání smluvních stran.¹⁰⁵

Jako určitý limit využití zajišťovací směnky je nezbytné brát i problematiku jejího obsahu s ohledem na obsah závazku zajišťovaného. Pro strany může být v řadě případů výrazně problematické a někdy i takřka nemožné sladit obsah zajišťovací směnky s obsahem jí zajišťované kausální pohledávky, a to tím spíše v situaci, kdy je jejich cílem vyhotovení zajišťovací směnky úplné a nikoliv uvedení v oběh problematické zajišťovací blankosměnky. O zmíněném jevu více viz kapitola 3.3.2 této práce.

¹⁰³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 39 in fine.

¹⁰⁴ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 15; Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 58-59.

¹⁰⁵ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 139-142.

3. Specifika směnky s ohledem na její zajišťovací funkci

3.1. Zajišťovací směnka z hlediska formy cenného papíru

Jelikož je zajišťovací směnka jako taková pro naši platnou právní úpravu něčím neznámým, jen těžko bychom hledali omezení pro formu cenného papíru, v níž může být zajišťovací směnka emitována. Směnkám z hlediska formy cenného papíru byla věnována samostatná kapitola 1.3.2, přičemž pro zajišťovací směnku platí tam uvedené obdobně. I zajišťovací směnka tak může existovat se formě cenného papíru na řad (ordere směnka), případně ve formě cenného papíru na jméno (rekta směnka, směnka přímá). O rozdílné námitkové situaci směnečných dlužníků při využití dvou zmíněných forem cenného papíru bylo pojednáno v rámci kapitoly 1.6, přičemž právě námitková situace směnečných dlužníků jeví se být stran otázek zajišťovací směnky nejzásadnější.

V ostatních prvcích, pochopitelně s výjimkou způsobu převodu, nebude mezi směnkou na řad a směnkou na jméno žádného rozdílu – obě tak vždy představují přímý, bezpodmínečný, nesporný a abstraktní závazek. Nemá-li věřitel v úmyslu realizovat v budoucnu uspokojení skrze prodej zajišťovací směnky a spokojí se s „pouhým“ výhodnějším procesním postavením, jak o něm bylo pojednáno v kapitole předchozí, nebude jistě trvat na nezbytnosti vystavení zajišťovací směnky ve formě cenného papíru na řad. Na straně směnečných dlužníků by měl být vždy zájem vystavit zajišťovací rektasměnku, která je ve smyslu ustanovení § 11 odst. 2 ZSŠ a § 529 odst. 1 ObčZ nezbaví při svém převodu možnosti uplatňovat námitky pramenící ze vztahu kausálního. Realita je však typicky zcela odlišná. Požadavek na vystavení zajišťovací směnky vychází pravidelně nikoliv ze strany dlužníka, ale ze strany věřitele závazku kausálního, který si jakožto hospodářsky lépe si stojící strana závazkového vztahu může poměrně efektivně diktovat podmínky, za nichž bude zajišťovací směnka vystavena. Věřitel by byl z povahy věci sám proti sobě, kdyby se již od počátku zbavoval možnosti směnku snadno převést indosací a uspokojit se tak skrze její prodej a nikoliv výlučně skrze její přímé uplatnění vůči směnečnému dlužníkovi. Směnečným dlužníkům za této situace zpravidla nezbývá nic jiného, nežli se smířit s možností, že po případném převodu směnky na nového nezaludně jednajícího majitele stane se jejich obrana, vycházející ze vztahu kausálního, ve smyslu ustanovení § 17 ZSŠ zcela bezzubou.¹⁰⁶ Přes výše uvedené budu se k možnosti vystavení rektasměnky v následujícím textu v různých

¹⁰⁶ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 23-24; Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 113.

souvislostech opakovaně vracet, a to především z toho důvodu, že vystavení zajišťovací rektasměnky je způsobilé řešit převážnou většinu komplikací, které mohou při užití zajišťovací směnky, zejména pak při snaze o její využití excesivní, nastat.

3.2. Zajišťovací směnka z hlediska druhu směnky

Druhům směnky, jak k nim přistupuje zákon směnečný a šekový, byla v úvodu této práce věnována samostatná kapitola. Na tomto místě se tady zaměřím výlučně na otázky druhů směnky s ohledem na její zajišťovací funkci.

V praxi je bezesporu nejčastější situace, kdy je zajišťovací směnka vystavována ad hoc k zajištění konkrétního příčinného závazku a její vnitřní uspořádání tak jeho obsah zpravidla kopíruje. Jelikož jsou takovéto příčinné závazky typicky závazky dvoustrannými, je nejčastějším druhem zajišťovací směnky zajišťovací směnka vlastní, která nejlépe odpovídá nastolenému uspořádání vztahů a přispívá k jejich přehlednosti. Chce-li věřitel skrze zajišťovací směnku získat skutečně kvalitní zajišťovací prostředek, je maximálně vhodné, aby se na směnce objevilo více dlužníků. Při užití vlastní směnky se přitom nabízí hned dvě cesty, jak tohoto stavu docílit. Méně častou variantou je situace, kdy se všichni dlužníci vyskytují v pozici výstavce zajišťovací vlastní směnky a jsou tak v souladu s § 47 ZSŠ ze směnky zavázáni rukou společnou a nerozdílnou. Bude-li na směnce plnit jeden z nich, zprostí závazku rovněž ostatní výstavce. Jejich následné regresní vztahy však již nebudou vztahy směnečněprávními a při absenci předchozí vzájemné dohody bude nezbytné postupovat v souladu s § 511 odst. 3 ObčZ. Mnohem častějším uspořádáním vztahů je podpis dalších osob na vlastní směnku v pozici směnečných rukojmích. Ti jsou sice též spolu s výstavcem dlužníky solidárními, ovšem po případ, že na směnce budou skutečně plnit oni, je jejich pozice o poznání příznivější. Takovýto rukojmí může v souladu s § 32 odst. 3 ZSŠ vést postih vůči výstavci a žádat vše, co mu náleží dle § 49 ZSŠ, tento nárok je pochopitelně již povahy směnečněprávní, a to se všemi výhodami, které tato okolnost pro směnku vyplativšího rukojmího skýtá. Bylo-li na směnce zavázáno za téhož dlužníka avalů více, nemají tito při vyplacení směnky jedním z nich mezi sebou žádné vzájemné nároky, a to s ohledem na výklad právě shora uvedeného § 32 odst. 3 ZSŠ.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 24.

Dalším druhem směnky, s níž zákon směnečný a šekový přichází, je směnka cizí, jejíž použití je pro zajišťovací účely též bez dalšího možné. Jelikož je však vztah vzniklý emisí směnky cizí vztahem typicky trojstranným, není její užití při zajištění běžně dvoustranné kausální pohledávky příliš přiléhavé. Lze pochopitelně uvažovat možnost, že prostřednictvím směnky cizí získá směnečný věřitel více dlužníků, ovšem jejich rozdílné postavení, tj. akceptant jako dlužník přímý a výstavce jako dlužník nepřímý, by život věřitele nikterak neusnadňovalo.¹⁰⁸ Podstatně častější je tak využití směnky cizí v jedné z jejích redukovaných podob.

Jako první možnost se jeví vystavení cizí směnky na vlastní řad výstavce, kterou vystaví ve svůj prospěch věřitel kausální pohledávky a dlužník ji opatří svým akceptem. Pro vnitřní rozpornost postavení směnečného věřitele stojícího současně i v pozici nepřímého dlužníka platí obdobně to, co je uvedeno v kapitole 1.3.1. Značným limitem využití této redukované podoby směnky cizí, nazíráno z pohledu směnečného dlužníka, nikoliv už směnečného věřitele, je nemožnost vystavení této směnky ve formě cenného papíru na jméno, což se mimo jiné podává z výkladu ustanovení § 3 odst. 1 ZSŠ.¹⁰⁹

Druhou uvažovanou variantou redukce směnky cizí je vystavení zastřené směnky vlastní, kterou dlužník pohledávky kausální vystaví ve prospěch věřitele a sám sebe v ní označí jako směnečníka. Dvojí podpis kausálního dlužníka v pozici výstavce a v pozici akceptanta je z hlediska směnečného věřitele zcela bez významu vzhledem k tomu, že podpis výstavce je zcela pohlcen závazkem téže osoby přijatým z titulu akceptu směnky. Jistým úskalím této redukce směnky cizí je možnost, že směnka nebude okamžitě po jejím vystavení výstavcem též okamžitě akceptována a směnečný věřitel tak snadno v důsledku roztržitosti či prosté neznalosti předpisů práva směnečného, přijde o své nároky ze směnky z důvodu zmeškání patřičných lhůt stanovených k předložení směnky k přijetí, placení či vidění. Pro směnku cizí a i pro její obě redukované varianty bez dalšího pochopitelně platí možnost rozšíření okruhu zavázaných osob, a to prostřednictvím podpisů směnečných rukojmích. U směnek cizích je ovšem nezbytné brát zřetel na rozdílnou kvalitu směnečného rukojemství s ohledem na to, za jakého dlužníka se příslušný aval zavázal, tj. zda se tak stalo za dlužníka přímého či dlužníka nepřímého.¹¹⁰

¹⁰⁸ Vystavování cizích směnek, které nejsou od počátku již přímo opatřeny akceptem směnečníka, je v naší současné směnečné praxi spíše raritou, srov. Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 204.

¹⁰⁹ K nemožnosti takového postupu srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 30-31.

¹¹⁰ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 25.

3.3. Některé aspekty uspořádání směnečného závazku ze zajišťovací směňky

Už opakovaně bylo výše zmíněno, že zajišťovací směňka se ve své směnečné rovině od směnek užitých v jiných funkcích nikterak neodlišuje, proto se v této pasáži omezím pouze na ty obsahové náležitosti, ať už se bude jednat o náležitosti obligatorní, fakultativní, či prvky zákonem zcela opomíjené, které považuji z hlediska zajišťovací funkce směňky za jakkoli významné. Jako zcela zásadní se při využití zajišťovací směňky jeví problematika sladění obsahu kausálního závazku zajišťovaného s obsahem směnečného závazku zajišťujícího. Tato záležitost se přitom v zásadě redukuje na vyřešení otázky ohledně dvou kritických faktorů, kterými jsou splatnost zajišťovací směňky a výše směnečné sumy.¹¹¹

3.3.1. Problematika stanovení splatnosti zajišťovací směňky

Není-li zajišťovací směňka z hlediska ryze zákonné úpravy něčím specifickým, jsou pro ni jistě použitelné všechny čtyři způsoby určení splatnosti nabízené v § 33 odst. 1 ZŠS. Zajišťovací směňka tak může být splatná na viděnou (vistasměňka), na určitý čas po viděné (lhůtní vistasměňka), na určitý čas po datu vystavení (datosměňka) či na určitý den (fixní směňka, směňka denní). Byť se na první pohled může zákonná úprava zdát zcela jasná a přehledná, není nikterak vzácné, že v dobré víře vystavená směňka je směňkou neplatnou pro určení okamžiku splatnosti způsobem odlišným od způsobu, jež je zákonem předvídan.¹¹² Subjekty účastné na emisi směňky by tak v první řadě měly dbát toho, aby jimi vystavená směňka mohla být co do určení splatnosti vůbec za platnou směňku považována.

Jak již bylo naznačeno, u zajišťovacích směnek naráží problematika stanovení jejich splatnosti na vazbu mezi směňkou a jí zajišťovanou pohledávkou. Za ideální uspořádání vztahu stran splatnosti vystavované směňky je třeba považovat stav, kdy je věřiteli umožněno předložení zajišťovací směňky kdykoliv po vzniku zajišťované pohledávky (pochopitelně při respektování zajišťovacího charakteru směňky, jež má být

¹¹¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 55.

¹¹² Z judikatury srov. např. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/96, publikovaný v Právní rozhledy č. 12/98, s. 636, které výslovně považuje směňku s dvěma kolidujícími způsoby určení splatnosti za neplatnou (v projednávané věci šlo o výslovné označení směňky jako „VISTA SMĚŇKA“ při současném určení fixního data splatnosti); na další častou chybu při určení splatnosti směnek poukazuje např. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3361/2010, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS č. 10/2011, s. 1363, který konstatuje neplatnost směňky při pouhém vymezení období, v němž je splatná (např. „do 30. 6. 2003“).

použita až v okamžiku prodlení na straně pohledávky příčinné) a současně omezuje na nejvyšší možnou míru riziko, že se pohledávka ze směnky stane promlčenou.¹¹³ Vystavení datosměnky si dovolím z uvažovaného okruhu přímo vyloučit, jelikož tato se v naší směnečné praxi sama o sobě netěší přílišné oblibě a její výskyt je spíše raritou.¹¹⁴ Naopak v praxi nejčastějším způsobem určení splatnosti zajišťovací směnky je vystavení směnky fixní, jejíž splatnost odpovídá splatnosti pohledávky zajištěné.¹¹⁵ S ohledem na výše zmíněné požadavky ji však nelze za zcela ideální řešení považovat (neuvažujeme-li vystavení blankosměnky, k níž se vrátím dále). Fixní směnka je po svém vystavení prakticky neschopna reagovat na změny, k nimž může dojít, a zcela běžně též dochází, na straně závazku kausálního. Bez dalšího si lze představit stav, kdy se subjekty příčinného vztahu dohodnou na prodloužení splatnosti, případně dojde ke splatnosti závazku z důvodu odstoupení, jak tuto možnost předvídá např. § 506 ObchZ. Na směnku však takovéto změny nemají a nemohou mít žádný vliv, ta se tak stane splatnou v předvídaný den, bude muset být předložena a případně též protestována, chce-li její majitel předejít ztrátě postížitých práv vůči nepřímým dlužníkům, to vše přitom navzdory faktu, že směnkou zajišťovaná pohledávka není dosud v prodlení a plnění na ni nelze po dlužníkovi ani oprávněně požadovat. Při změně splatnosti závazku kausálního je pochopitelně možné vystavení nové fixní směnky oproti vydání směnky původní, za ideální postup to ovšem považovat nelze.

Z podaného je patrné, že na straně směnky je nejvhodnější nejistou vazbu mezi ní a zajišťovanou pohledávkou vyřešit prostřednictvím vystavení zajišťovací vistasměnky, případně lhůtní vistasměnky. Tyto dvě jediné totiž dávají věřiteli možnost ovlivnit svým jednostranným úkonem okamžik, kdy se daná směnka stane splatnou, respektive, kdy počne běžet lhůta, po jejímž uplynutí se splatnou stane. Je přitom vhodné, aby účastníci s přihlédnutím ke splatnosti zajišťované pohledávky patřičně prodloužili lhůty, v nichž má být směnka předložena k placení (§ 34 odst. 1 ZSŠ), respektive k přijetí (§ 23 ZSŠ pro směnku cizí) či viděné (§ 78 odst. 2 ZSŠ pro směnku vlastní). Nechce-li směnečný dlužník ponechat okamžik splatnosti směnky zcela na vůli věřitele, je v těchto případech též vhodné, opět s přihlédnutím ke splatnosti pohledávky příčinné, zakázat předložení směnky k placení (§ 34 odst. 2 ZSŠ), respektive přijetí (§ 22 odst. 3 ZSŠ pro směnku cizí) před určitým dnem.

¹¹³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 56.

¹¹⁴ Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 193.

¹¹⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 28-29.

3.3.2. Určení výše směnečné sumy a otázka vystavení zajišťovací směnky v úplné či neúplné podobě

Dalším kritickým faktorem při snaze o vystavení úplné zajišťovací směnky je otázka určení výše směnečné sumy. Uvedené se pochopitelně zásadně odvíjí od povahy a komplikovanosti sjednaného závazku kausálního. Například u závazků ze smlouvy o půjčce lze výši směnečné sumy dovodit relativně snadno, naopak u závazků jiných (např. kontokorentní úvěry) by snaha o přesné určení směnečné sumy vyžadovala spíše schopnosti věštecké, nežli právní. Prozíravý věřitel by měl usilovat o takovou výši směnečné sumy, která umožní pokrýt směnkou zajišťovaný závazek pokud možno bezzbytku. Je však pochopitelné, že byla-li by výše směnečné sumy až příliš přemrštěná, nemusí být směnečný dlužník k takovému uspořádání vztahu ochoten.¹¹⁶

Co do jistiny zajišťované pohledávky, nečiní určení směnečného peníze zpravidla problém, o poznání větší obtíže jsou však spojeny s případným příslušenstvím, jehož povahovým rysem je, že se jeho výše v důsledku plynutí času mění. Typickým řešením, k němuž se praxe uchýlila, je zahrnutí odhadovaného přírůstku příslušenství zajišťované pohledávky přímo do směnečné sumy. Mnohem vhodnější je však, je-li to vzhledem k určení splatnosti směnky vůbec možné, sladit obsah zajišťovaného závazku a obsahu směnky co do případného příslušenství tak, aby směnka obsahovala směnečnou sumu odpovídající jistině zajišťované pohledávky a příslušenství bylo přenecháno výběrové doložce úrokové, to vše s tím, že lze, odpovídá-li to opět povaze zajištěné pohledávky, počátek úročení v souladu s § 5 odst. 3 ZSŠ oddálit.¹¹⁷

Zajišťovací směnka zajišťuje kausální pohledávku nejen co do její jistiny a řádného příslušenství, ale též co do příslušenství odvislého od prodlení. V této souvislosti se problematika výše směnečné sumy počíná značně komplikovat, jelikož strany nemohou být schopny odhadnout výši repo sazby ČNB, od níž se zákonná výše úroků z prodlení, nebyly-li sjednány úroky z prodlení smluvní, odvíjí. Postižní nároky podle § 48 odst. 1 ZSŠ, zejména pak 6% úrok od splatnosti směnky, nelze již za zajištění považovat, když tyto jsou přímým důsledkem nezaplacení jakékoliv směnky a s pohledávkou kausální postrádají jakoukoliv souvislost.¹¹⁸ V momentu, kdy strany chtějí v souladu se smlouvou o zajištění směnkou zajistit i případné smluvní sankce,

¹¹⁶ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 55.

¹¹⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 27.

¹¹⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 28.

o nichž v okamžiku emise směnky nemohou vůbec vědět, zda nastanou, je korektní určení výše směnečné sumy již prakticky nereálné.

Zdánlivě snadným řešením obou shora vymezených problémů je vystavení směnky v neúplné podobě, tedy vystavení zajišťovací blankosměnky. Ta je schopná totiž velice elasticky reagovat na případné změny ve splatnosti a též ve výši zajišťované kausální pohledávky. Praxe dává ostatně tomuto tvrzení zcela za pravdu, poněvadž převážná většina zajišťovacích směnek byla původně právě blankosměnkami, tj. směnkami v okamžiku své emise neúplnými.¹¹⁹ Navzdory tomu, že je blankosměnka na první pohled pro zajišťovací funkci doslova předurčena, bylo by naivní domnívat se, že natolik komplikovaná záležitost má až tak snadné řešení. Užití zajišťovací blankosměnky totiž otevírá zcela novou problematiku, jež se váže k blankosměnce obecně bez ohledu na její platební či zajišťovací funkci a jako taková vyžaduje mnohonásobně kvalifikovanější počínání účastníků, nežli by tomu bylo při vystavení zajišťovací směnky úplné. Je pochopitelně výlučně na účastnících, zda přistoupí k vystavení blankosměnky prosté obou zásadních náležitostí, tj. údaje splatnosti (zde bude přitom nejčastější vystavení blanka, které dá posléze vzniknout směnce fixní) a údaje o výši směnečné sumy, nebo zda bude blankocharakter vztažen pouze na jeden z těchto prvků směnečného vztahu. Vzhledem k tomu, že blankosměnka v ruce nekorektně smýšlejícího věřitele může pro jejího podpisatele znamenat zásadní problém, nelze nežli posledně uvedené doporučit a omezit tak možnost případného excesu při jejím vyplnění na minimum.¹²⁰

K námitkové situaci podpisatele blankosměnky při jejím vyplnění v rozporu s dohodou bylo pojednáno v kapitole 1.4. V situaci, kdy je však směnka převedena až po svém vyplnění, jsou okolnosti poněkud odlišné. Předně nový majitel není často ani schopen poznat, nevyplývá-li to přímo z listiny, že nabývá směnku, která byla původně směnkou neúplnou. Na tyto situace již nelze vztahovat § 10 ZSŠ a případné námitky směnečných dlužníků se tak budou u rektasměnek opírat o prokázání faktu, že by námitka nesprávného vyplnění blankosměnky byla přípustná i proti předchozímu majiteli, do jehož práv a povinností nový majitel cesí vstoupil. U ordre směnek bude pozice dlužníka o poznání horší. Jeho námitková situace se bude totiž odvíjet výlučně od ustanovení § 17 ZSŠ a bude předpokládat prokázání vědomého jednání majitele

¹¹⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 28 in fine; obdobně Chalupa, R., op. cit. sub. 21, s. 93.

¹²⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 57.

ke škodě dlužníka. Hrubá nedbalost na straně nového majitele ordre směnky, která by přicházela v úvahu při námitce dle § 10 ZSŠ již zde nemůže mít místa.¹²¹ Z tohoto důvodu lze podpisatelům blankosměnky doporučit její vystavení v takové podobě, která po doplnění dá vzniknout směnce přímé, a to při současném připojení doložky odkazující na dohodu o vyplňovacím oprávnění, z níž bude i po převodu již vyplněné směnky patrné, že směnka byla původně vystavena v neúplné podobě. Při excesivním vyplnění blankosměnky jsou přitom posledně dvě uvedené směnečné doložky schopny zcela zásadním způsobem usnadnit námitkovou situaci směnečných dlužníků.¹²²

3.3.3. Další typický obsah zajišťovací směnky

Jelikož jsou pro zajišťovací směnku bez dalšího použitelná všechna ustanovení zákona směnečného a šekového, není pro potřeby této práce účelné rozebírat veškeré eventuality, které se mohou na listině vyskytnout, dovolím si na tomto místě poukázat pouze na čtyři z nich, které považuji v souvislosti se zajišťovací směnkou za významné.

Prvou z nich je tzv. záporná protestační doložka, kterou například Kovařík z hlediska zajištění směnkou za významnou nepovažuje,¹²³ jsem však názoru odlišného. Možnost opatřit směnku takovouto doložkou předvídá § 46 ZSŠ, přičemž nabízí dvě možné, nikoliv však jediné možné, varianty jejího znění, a to „bez útrat“ či častější „bez protestu“. Vycházíme-li z předpokladu, že směnky jsou v praxi využívány v převážné většině případů právními laiky, nikoliv výlučně právníky či experty na právo směnečné, je připojení takovéto doložky způsobilé zamezit zásadním potížením, které by mohly v případě její absence snadno nastat. Uvedenému tvrzení bez dalšího svědčí i četnost, s jakou se tato doložka vyskytuje na běžně dostupných směnečných formulářiích. Záporná protestační doložka zbavuje majitele směnky povinnosti učinit protest pro nepřijetí nebo neplacení, který by byl při její absenci podmínkou pro zachování postihových práv ze směnky. Uvedené se může např. při využití zajišťovací zastřené směnky vlastní ukázat jako klíčové, v případě, kdy tato byla při její emisi výstavcem podepsána pouze jednou, a to právě jen v pozici výstavce, nikoliv směnečníka. Byť tato doložka nezprošťuje majitele směnky povinnosti včas ji předložit k placení, přenáší důkazní břemeno o dodržení lhůt k předložení a dokonce i důkazní břemeno o tom,

¹²¹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 92.

¹²² Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 203 in fine.

¹²³ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 26.

že směnka byla vůbec k placení předložena, na směnečné dlužníky, kteří se pak při dokazování této negativní skutečnosti nacházejí ve velice svízelné důkazní situaci.¹²⁴ Nutno ovšem připomenout, že ani záporná protestační doložka není zcela samospasitelným nástrojem, poněvadž i sám zákon směnečný a šekový předpokládá situace, kdy je určitou skutečnost, navzdory připojené doložce, nutno zjistit protestem (§ 78 odst. 2 ZSŠ pro případ nedatované či odepřené viděné u směnky vlastní a § 25 odst. 2 ZSŠ pro nedatované přijetí směnky cizí).

Pro důvody již shora uvedené je dalším, z hlediska směnečných dlužníků, nikoliv už tak směnečných věřitelů, doporučovaným obsahovým prvkem zajišťovací směnky připojení rektadoložky, která znemožňuje následný převod směnky indosamentem. V souladu s ustanovením § 11 odst. 2 ZSŠ je jednou z možných alternativ znění této doložky připojení slovního spojení „nikoliv na řad“ do textu směnky. Přestože není možno bez dalšího předpokládat, že směnečný věřitel bude k připojení této doložky svolný, nelze jinak, nežli směnečným dlužníkům doporučit, aby se o připojení takovéto doložky na směnku pokusili s věřitelem alespoň dohodnout. Zcela neodůvodněné lpění věřitele na vystavení směnky ve formě cenného papíru na řad přitom může sehrát pro směnečného dlužníka roli určitého varovného signálu, co se týče možných nekalých záměrů věřitele stran dalšího nakládání s vystavovanou směnkou. Uvedené ovšem již nelze pochopitelně aplikovat v situaci, kdy je věřitel, dle s dlužníkem uzavřené smlouvy o zajištění směnkou, oprávněn realizovat své uspokojení skrze prodej směnky a nikoliv výlučně skrze její přímé uplatnění.

Obligatorní doložkou, o které se ve vztahu k zajišťovací směnce zmíním, je údaj platebního místa. Směnečné pohledávky jsou pohledávkami odnosnými, což je odůvodněno zejména faktem, že vzhledem ke snadnému oběhu směnky a absenci povinnosti majitele směnky o jejím převodu podávat směnečným dlužníkům jakoukoliv zprávu, nemůže směnečný dlužník do okamžiku splatnosti směnky tušit, kým mu tato bude předložena k placení.¹²⁵ Naproti tomu drtivá většina dluhů kausálních spadá do množiny dluhů donosných. Tento střet povahy kausálního a směnečného závazku je při užití zajišťovací směnky řešen zpravidla tak, že i směnečná pohledávka stává se

¹²⁴ K tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. Zn. 29 Odo 900/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2005, s. 720 přicházející s následující právní větou: „*Důkazní břemeno o tom, že směnka nebyla řádně předložena k placení, nese ten, kdo se této skutečnosti proti majiteli směnky dovolává.*“ Ust. § 46 odst. 2 zakládá vyvratitelnou právní domněnku o tom, že směnka byla předložena.

¹²⁵ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 70.

prostřednictvím určení platebního místa na adrese sídla či bytu věřitele pohledávkou donosnou. Dlužník je tak povinen dostavit se v tomto případě se směnečným penízem k věřiteli a poskytnout v místě platebním k úhradě směnky nezbytnou součinnost. Jelikož uvedené vyhovuje spíše pro případ, že věřitel nehodlá v budoucnu realizovat zajištění případným prodejem směnky, je vhodné, směřuje-li naopak jeho záměr právě k eventuálnímu prodeji směnky, ponechat platební místo v zákonném režimu, případně zvolit platební místo neutrální, jež bude moci vyhovovat i dalším majitelům.¹²⁶

Poslední doložka, o níž se v souvislosti se zajišťovacím charakterem směnky zmíním, je tzv. vedlejší doložka hodnotová. Pod tímto nepřiliš jasným označením se de facto neskrývá nic jiného, nežli poukaz na vazbu mezi směnkou a příčinnou pohledávkou. Jde o doložku právním řádem nepředpokládanou, přesto však bezpochyby možnou. V případě zajišťovací směnky bude obsahem takovéto hodnotové doložky vyjádření skutečnosti, že směnka zajišťuje jinou povinnost. Přestože žádná hodnotová doložka nemůže jakkoliv modifikovat vztahy směnečně právní a dotknout se tak charakteru směnky jako přímého, nesporného, abstraktního a samostatného závazku, je způsobilá směnečným dlužníkům značně ulehčit jejich situaci při obraně proti uplatnění směnky. Co přináší deklarace zajišťovacího charakteru směnky přímo ve směnečné listině, shrnuje bezesbýtku Chalupa, když uvádí následující čtyři významné prvky. Zaprvé se jedná o jednoznačný doklad o tom, že směnka vůbec v zajišťovací funkci stojí. Dále je hodnotová doložka sto identifikovat přímo zajišťovanou pohledávkou kausální (je-li pochopitelně dostatečně podrobná, což se může viděnou z hlediska prostoru na směnce samé jevit často jako nemalý problém). Zatřetí je schopna ulehčit prokazování povahy a rozsahu případného excesu při uplatnění zajišťovací směnky v rozporu se smlouvou o zajištění. Posledním, a při převodu směnky jistě zásadním, prvkem je vyšší pravděpodobnost unesení důkazního břemene dlužníkem stran vědomého jednání věřitele na jeho škodu při nabývání směnky.¹²⁷ Vždy je ovšem nezbytné mít na paměti, že závazek ze směnky je bez dalšího závazkem bezpodmínečným. Připojení hodnotové doložky opatřené jakoukoliv podmínkou je tedy způsobilé přivodit neplatnost směnky jinak bezvadné. Na tuto eventualitu by tak měli při připojování hodnotové doložky ke směnce myslet především směneční věřitelé.¹²⁸

¹²⁶ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 29.

¹²⁷ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 53.

¹²⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 31-33.

4. Vybrané instituty směnečného práva významné v souvislosti s užitím směnky jako zajišťovacího instrumentu

4.1. Směnečné rukojemství na zajišťovací směnce

Směnečnému rukojemství obecně byla výše věnována samostatná kapitola 1.5. Nyní se tedy zaměříme na zvláštní povahu avalu připojeného k zajišťovací směnce.

Závazek směnečného rukojemního je pouhým abstraktním ručením směnečným, prostřednictvím něhož je v souladu s § 30 odst. 1 ZSŠ zajištěno zaplacení směnky jako takové, přičemž uvedené platí bez ohledu na to, v jaké funkci se směnka v daném okamžiku nachází, tj. zda se jedná o směnku platební či směnku zajišťovací. Z toho následně vyplývá, že pouhá skutečnost připojení avalu k zajišťovací směnce, nemůže bez dalšího znamenat, že směnečný rukojemní má jakýkoliv vztah k příčinné pohledávce, jež je prostřednictvím zajišťovací směnky zajištěna.¹²⁹ Absence takového vztahu má za následek nemožnost uplatnění námitek ze strany směnečného rukojemního, které by se zakládaly právě na jeho vztahu ke kausální pohledávce a na vztahu k majiteli směnky.

Navzdory tomu, že směnka může být avalována z pouhé vůle zajistit abstraktní směnečný závazek, je nejčastějším důvodem pro připojení avalu k zajišťovací směnce směnečná smlouva uzavřená mezi osobou, která se má na směnku v pozici avala podepsat a osobou, která uvedené požaduje. Právě ve zmíněné směnečné smlouvě je pak třeba hledat podklad pro kausální námitky směnečného rukojemního proti uplatnění zajišťovací směnky. Není výjimečné, že osobou, se kterou má aval směnečnou smlouvu uzavřenu, není remitent, ale naopak směnečný dlužník, jehož kausální závazek je směnkou současně zajišťován. Pro tento případ pak nelze žádný vztah mezi remitentem a směnečným rukojemním dovést, což resultuje v následnou bezbrannost směnečného rukojemního. Takto se přitom k problematice směnečného rukojemství staví i rozhodovací praxe našich soudů: „*aby mohl směnečný rukojemní vznést námitku z vlastního vztahu k majiteli směnky, musí mít s majitelem uzavřenu směnečnou dohodu, v níž jsou specifikovány podmínky, za nichž převzal rukojemský závazek.*“¹³⁰ Současně je třeba zcela odmítnout možnost, aby avalista pouze z titulu směnečného rukojemství uplatňoval námitky, které by příslušely osobě, za niž je na směnce podepsán,

¹²⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 41.

¹³⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 9. 2001, sp. zn. 9 Cmo 44/2001, publikovaný v Obchodní právo č. 2/2002, s. 28.

jak by tomu mohlo být při užití obecného ručení.¹³¹ Chce-li si tedy směnečný rukojmí otevřít možnost uplatnění kausálních námitek vůči majiteli směnky, je zcela nezbytné, aby usiloval o přímou úpravu vztahů s majitelem směnky, na níž se hodlá směnečně zavázat. Pro formu v jaké může být směnečná smlouva mezi rukojmím a remitentem uzavřena platí obdobně to, co je uvedeno výše stran formy smlouvy o zajištění směnkou, přesto z hlediska následné důkazní povinnosti lze jen doporučit, aby byla tato smlouva uzavřena ve formě písemné. Nebývalou tvrdost s jakou dopadá na směnečné rukojmí absence jejich vlastního vztahu k majiteli směnky, se snaží do jisté míry omezit rozhodovací praxe soudů, která dovodila tzv. nepřímý vtaah rukojmího k námitce,¹³² a to v případě, že rukojmím na směnce je statutární orgán, který je na směnce podepsán též jménem výstavce – právnické osoby, za niž jedná. Bylo dovozeno, že rukojmí má s remitentem uzavřenu třeba jen konkludentně stejnou směnečnou dohodu, jako výstavce směnky, a může vznášet ze svého vlastního vztahu k žalobci tytéž námitky jako výstavce.¹³³ Z povahy věci je též zřejmé, že odjímá-li abstrakční účinek indosamentu možnost uplatnění kausálních námitek výstavci směnky vlastní či příjemci směnky cizí, má indosace obdobné následky i pro směnečného rukojmího, který měl s remitentem uzavřenu příslušnou směnečnou dohodu zakládající možnost uplatnění kausálních námitek plynoucích z jeho vlastního vztahu k remitentovi.¹³⁴

Závěrem je nutno zmínit ještě vztah směnku vyplativšího směnečného rukojmího k osobě, za niž je na směnce podepsán. V souladu s ustanovením § 32 odst. 3 ZSŠ nabývá rukojmí při zaplacení směnky veškerá práva ze směnky proti tomu, za koho se zaručil a proti všem, kdož jsou této osobě směnečně zavázání, přičemž se jedná o nárok směnečné povahy, tedy o nárok nesporný a abstraktní. Může poměrně snadno nastat situace, čehož si jsou ostatně někteří směneční věřitelé dobře vědomi, kdy by se dlužník (např. výstavce směnky vlastní) povinnosti na směnku platit úspěšně ubránil uplatněním

¹³¹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 42; k tomu srov. též Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 1998, sp. zn. 9 Cmo 3/1998, publikovaný v Obchodní právo č. 7/1999, s. 28, s následující právní větou: „*aval může činit majiteli směnky námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k majiteli směnky, nikoliv na vztazích směnečně zavázané osoby, za kterou bylo rukojemství převzato, k majiteli směnky.*”

¹³² Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 129.

¹³³ Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2005, sp. zn. 12 Cmo 408/2004, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2007, s. 29.

¹³⁴ K tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 4. 2006, sp. zn. 12 Cmo 461/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 7/2008, s. 34, který stanoví: „*má-li směnečný rukojmí uzavřenu směnečnou dohodu pouze s výstavcem směnky vlastní (směnečníkem u směnky cizí), nikoliv však s majitelem směnky, nemůže vůči majiteli uplatňovat námitky z této dohody; v takovém případě nemá pak rukojmí vytvořen k majiteli vlastní vtaah, který by jej opravňoval vznášet kausální námitky vůči majiteli.*”

relativní kausální námitky. Směnečný rukojmí ze směnky zavázaný by však při absenci vlastního vztahu k majiteli směnky touto obranou nedisponoval a nebyl by tak schopen se uplatnění směnky jakkoliv bránit. Avalista, který na směnku zaplatil, může s odkazem na shora uvedené ustanovení vést následný regres proti dlužníkovi, za nějž byl na směnce zavázán, přičemž nebude-li mezi nimi smlouva či jiné obecné vztahy, nemá dlužník k dispozici nástroj, jímž by se byl schopen vznesenému regresnímu nároku ubránit. Jak potvrzuje Kovařík, lze takto obranu směnečného dlužníka oklikou přes směnečného rukojmího bez větších obtíží obejít.¹³⁵ Při opatřování směnky avalem je tedy optimální řešit nejen vztah mezi remitentem a směnečným rukojmím, ale též vztah mezi směnečným rukojmím a dlužníkem za něhož je tento zavázán.

4.2. Promlčení a směnečné obohacení v souvislosti se zajišťovací směnkou

Má-li zajišťovací směnka plnit funkci kvalitního nástroje zajištění závazků, je nezbytné klást zvláštní důraz na to, aby možnost uplatnění zajišťovací směnky nebyla ohrožena promlčením. Uvedené je pak třeba mít obzvláště na zřeteli při určování splatnosti zajišťovací směnky ve vazbě na příčinnou pohledávku.

Zákon směnečný a šekový obsahuje ve svém § 70 dílčí úpravu promlčení směnečných závazků, jejíž neznalost je způsobila vztahy ze směnky vzniklé řádně zkomplikovat. Uvedená úprava se vztahuje k počátku běhu a délce trvání promlčecích dob vůči osobám směnečně zavázaným. V dalších otázkách promlčení, které nejsou zákonem směnečným a šekovým explicitně upraveny, je bez dalšího aplikovatelná obecná úprava promlčení obsažená v občanském zákoníku.¹³⁶ V běhu promlčecí doby vůči přímým směnečným dlužníkům, která je v souladu s § 70 odst. 1 ZSŠ zásadně tříletá a počíná běžet ode dne splatnosti směnky, nelze spatřovat, vzhledem k obdobné úpravě občanskoprávní, zvláštní problematiku. Naproti tomu délka trvání promlčecí doby vůči směnečným dlužníkům nepřímým, jež trvá dle § 70 odst. 2 ZSŠ pouhý jeden rok od okamžiku učinění protestu či od okamžiku splatnosti směnky opatřené zápornou protestační doložkou, již otevírá prostor pro možnost relativně snadného oslabení nároku směnečného věřitele, k němuž dojde právě v důsledku uplynutí promlčecí doby.

¹³⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 43.

¹³⁶ Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 196; odpověď na otázku, kterým soukromoprávním kodexem se obecná úprava promlčení směnečných závazků řídí, je významná zejména v souvislosti s účinky uznání závazku ze směnky a jeho podmínkami a dále pro problematiku běhu promlčecích lhůt v případě, že bylo o směnečné pohledávce judikováno.

Při užití zajišťovací směnky je zcela nezbytné mít výše uvedené specifické aspekty promlčení směnečných závazků na paměti a směřovat sjednání splatnosti pohledávky do zajišťovací směnky vtělené vždy tak, aby se zajišťovaná příčinná pohledávka promlčovala dříve, nežli pohledávka ze zajišťovací směnky. Takovéto ze strany věřitele prozíravé uspořádání vzájemných vztahů činí ze směnky kvalitní zajišťovací instrument umožňující uspokojení věřitele i pro případ, že je kausální pohledávka již promlčena a dlužník by se tak jejímu uplatnění mohl účinně bránit.¹³⁷

Nepříznivé důsledky související s promlčením směnečných závazků se zákonodárce snažil ve vybraných případech zmírnit prostřednictvím úpravy směnečného obohacení, která je obsažena v § 89 ZSŠ. U směnek plnicích roli zajištění ovšem použití ustanovení o směnečném obohacení nepřichází v úvahu.¹³⁸ Z povahy daného ustanovení je nezbytné dovodit, že jeho uplatnění je na místě pouze u směnek plnicích platební funkci. Samotný fakt obohacení nelze spatřovat v tom, že se směnečná pohledávka stala promlčenou, nýbrž v tom, že se směnečný dlužník na úkor směnečného věřitele skutečně obohatil. Má se přitom na mysli obohacení pozitivního charakteru, kdy dlužník obdržel od věřitele určité plnění, k jehož úhradě mělo dojít směnkou či jejím prostřednictvím, přičemž v důsledku promlčení či zániku práv ze směnky k předpokládanému protiplnění nedošlo. Je přitom patrné, že v situaci, kdy směnka pouze zajišťuje závazek příčinný, který trvá a existuje bez ohledu na závazek směnečný, nelze o popsaném pozitivním obohacení hovořit, a to zejména s ohledem na to, že v důsledku nemožnosti uplatnit práva ze zajišťovací směnky ztratil její majitel nanejvýš právě tento zajišťovací prostředek a nikoliv příčinnou pohledávku samotnou. V tomto duchu se k otázce uplatnění směnečného obohacení u zajišťovací směnky staví i nejnovější judikatura Nejvyššího soudu, která výslovně stanoví: „Promlčení nebo zánik práv ze zajišťovací směnky nemá podle čl. I. § 89 zákona č. 191/1950 Sb. bez dalšího za následek vznik nároku na vydání směnečného obohacení.“¹³⁹

¹³⁷ K tomu srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27, který stanoví, že: „promlčení kausálního závazku, jehož splnění je zajišťováno směnkou, nemá žádný vliv na platební povinnost ze směnky a ani se nedotýká běhu promlčecí lhůty směnečného nároku.“

¹³⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 60.

¹³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2011, s. 731.

5. Výkon práva ze zajišťovací směnky

Zajišťovací směnka je korektně jednajícím věřitelem nabývána pro případ, že jí zajištěná příčinná pohledávka nebude dlužníkem splněna včas a řádně. Z tohoto hlediska má pak při očekávaném průběhu kauzálního vztahu zůstat zajišťovací směnka nevyužita. Není-li tomu tak a směnkou zajišťovaná pohledávka není dlužníkem uspokojena, otevírá se věřiteli vedle možnosti domáhat se splnění příčinné pohledávky pořadem práva současně i možnost hojit se z poskytnutého zajištění. Abychom mohli hovořit o řádném využití zajišťovací směnky, je zcela nezbytné, aby směnečný věřitel respektoval prioritu zajištěné pohledávky a dodržel shora nastíněný postup, tj. přistoupil k jejímu uplatnění až v okamžiku selhání na straně vztahu příčinného. Předpokladem řádného uplatnění zajišťovací směnky je tedy skutečnost existence zajištěné pohledávky, uplatnitelnost samotné zajištěné pohledávky (tato musí být tedy splatnou, nikoliv podmíněnou a současně se dlužník musí nacházet v prodlení s jejím uspokojením), a dále též soulad uplatnění směnky se smlouvou o zajištění směnkou.¹⁴⁰ Opakovaně bylo výše poukázáno na fakt, že zajišťovací směnka neztrácí nic na své abstraktnosti a samostatnosti, přičemž prvky nepřímé akcesority a subsidiarity se projevují výlučně v rovině obrany směnečného dlužníka a nějak se nedotýkají platnosti směnky samotné. Je tedy bez dalšího možné, aby směnečný věřitel uplatnil zajišťovací směnku navzdory uvedeným předpokladům a byl při absenci kvalitní obrany směnečného dlužníka přesto úspěšný. Tuto eventualitu zajišťovací směnka skrývá a lze ji považovat za největší zdroj potenciálního rizika pro osoby z ní zavázané. Při nerespektování zajišťovací povahy směnky, tedy v situaci, kdy se věřitel snaží získat skrze zajišťovací směnku více, než by mu náleželo z příčinné pohledávky, nelze již v žádném ohledu hovořit o jejím řádném uplatnění a chování věřitele se přesouvá do roviny excesu.¹⁴¹ Zajišťovací směnka nemá v žádném případě, má-li být její uplatnění aprobováno jakožto uplatnění řádné, sloužit k získání hmotněprávní výhody, která by představovala rozdíl mezi tím, co lze požadovat ze směnky a co lze požadovat ze směnkou zajištěné pohledávky.

¹⁴⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 78-83.

¹⁴¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 65, 138; uvedený autor činí rozdíl mezi excesivním (úmyslným) uplatněním zajišťovací směnky a uplatněním nikoliv řádným (nedbalostním), přičemž v situaci excesivního uplatnění zajišťovací směnky spatřuje výhodnější postavení pro směnečného dlužníka stran unesení důkazního břemene ohledně vědomého jednání majitele směnky ke škodě dlužníka.

5.1. Řádný výkon práva ze zajišťovací směnky

5.1.1. Mimosoudní uplatnění zajišťovací směnky

První variantou, která se při mimosoudním uplatnění směnky nabízí, je její předložení k placení přímému směnečnému dlužníkovi (nejčastěji se bude jednat o výstavce směnky vlastní). Při výkonu přímého směnečného práva je pochopitelně nezbytné respektovat specifické aspekty směnečné pohledávky, zejména její odnosný charakter a dodržet postupy směnce vlastní, jež jsou dány výlučně úpravou zákona směnečného a šekového.¹⁴² Je-li však shora uvedený přímý směnečný dlužník současně i dlužníkem směnkou zajištěné pohledávky, s jejímž splněním se toho času nachází v prodlení, je vysoce nepravděpodobné, že bude dobrovolně ochoten cokoliv plnit na pohledávku směnečnou. Na zajišťovací směnce se ovšem v pozici přímého směnečného dlužníka může, a často tomu tak ostatně je, ocitnout i osoba od dlužníka příčinné pohledávky odlišná. Typicky se bude jednat o subjekty, které za přímého dlužníka převzaly rukojemský závazek. Jsou-li na směnce takto zavázané osoby, je před jejím soudním uplatněním vhodné přistoupit k uplatnění mimosoudnímu právě vůči těmto osobám, přičemž je pravděpodobné, jedná-li se o bonitní dlužníky, že tito na směnku plnit budou, a to zejména s cílem předejít znatelnému zvýšení nákladů na jejich straně, které by následné soudní uplatnění směnky bez dalšího obnášelo.

Pokud jsou na směnce zavázány též osoby v pozici směnečných dlužníků nepřímých a směnka není úspěšně prezentována k placení či přijetí, případně nastane-li jiná ze situací směnečné nouze, jak ji předvídá § 43 a § 44 ZSŠ, otevírá se majiteli směnky možnost vést mimosoudním postupem postih právě vůči nepřímým směnečným dlužníkům a žádat po nich vše, k čemuž jej opravňuje § 48 ZSŠ. Při snaze o vedení postihu musí být majitelem směnky kladena zvláštní pozornost na to, aby jeho práva vůči nepřímým směnečným dlužníkům v souladu s § 53 ZSŠ nezanikla, a to v důsledku zmeškání tam specifikovaných lhůt. Aby majitel směnky předešel též možnému vzniku odpovědnosti za škodu, je rovněž vhodné respektovat při snaze o výkon postihu úpravu směnečné notifikace obsaženou v ustanovení § 45 ZSŠ.

Mezi další z forem řádného mimosoudního výkonu práva ze zajišťovací směnky, řadíme její prodej, který je, není-li mezi účastníky v rámci smlouvy o zajištění směnkou

¹⁴² Za řádnou prezentaci směnky k placení lze považovat pouze předložení originálu směnky jejím legitimovaným držitelem, a to příslušné osobě v určeném místě a čase. Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 71.

dojednáno jinak, po dospělosti zajišťované pohledávky bezpochyby možný.¹⁴³ Prodejem zajišťovací směnky, tj. úhradou kupní ceny za směnku třetí osobou, dochází k uspokojení věřitele, přičemž úhrada kupní ceny snižuje či případně zcela umořuje dluh, jenž je směnkou zajištěn. Samotným prodejem směnky nedochází přitom k bezprostřednímu snížení majetku dlužníka, jak by tomu bylo například při uspokojení se skrze prodej zástavy. Zásah do majetkové sféry dlužníka nastane až jeho dobrovolným placením na směnku, respektive v důsledku vedené exekuce či výkonu rozhodnutí, bylo-li o směnce judikováno. Prodej směnky skrývá ovšem určitá úskalí, s nimiž je třeba se vypořádat. Problematické je na straně dlužníka získání povědomosti o tom, že směnka byla prodána, v důsledku čehož jeho povinnost plnit na kausální pohledávku uspokojením věřitele zanikla. Plnění, které by bylo dlužníkem věřiteli poskytnuto na kausální závazek po prodeji zajišťovací směnky, mělo by charakter bezdůvodného obohacení. V této souvislosti je vhodné, aby se dlužník v momentě úhrady příčinného závazku přesvědčil o tom, že věřitel je stále majitelem zajišťovací směnky a požadoval její vrácení ihned proti plnění (k možnosti uvedené požadovat srov. kapitolu 6.1.1.). Druhým sporným bodem je při prodeji zajišťovací směnky výše dosažené ceny.¹⁴⁴ Aby majitel směnky předešel námitce dlužníka, že za směnku bylo možno získat více, je na místě, aby prodej směnky nerealizoval sám z volné ruky a využil služeb obchodníka s cennými papíry. Směnka je vždy jednotlivě emitovaný cenný papír a jako taková nedisponuje žádným obecným měřítkem hodnoty, jak je tomu kupříkladu u cenných papírů obchodovaných na veřejných trzích. Z uvedeného důvodu lze proto svěřením prodeje směnky do rukou kvalifikovaného odborníka námitkám dlužníků o podcenění směnky účinně předejít.

Posledním z mimosoudních postupů výkonu práva ze zajišťovací směnky je započtení. Předem nutno zdůraznit, že úkon spočívající v započtení práva a povinnosti nenahrazuje předložení směnky k placení a nemá tedy povahu zachovávacího úkonu způsobilého předejít zániku postihových práv.¹⁴⁵ Předpokladem započtení je pochopitelně skutečnost, že majitel směnky je z jiného důvodu, nikoliv nutně směnečného, dlužníkem některého z dlužníků směnečných. Ke vzájemné kompenzaci může dojít za splnění předpokladů zákonem stanovených.¹⁴⁶ Na místě je přikročit

¹⁴³ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 55.

¹⁴⁴ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 56.

¹⁴⁵ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 71.

¹⁴⁶ Srov. § 580 a §581 ObčZ, respektive § 358 a násl. ObchZ.

k tomuto způsobu výkonu práva ze zajišťovací směnky zejména v případech, kdy je dlužník směnečný odlišný od dlužníka kausálního (pokud by tomu tak nebylo, bylo by pochopitelně možné započítat příčinnou pohledávku vůči jakékoliv jiné pohledávce).¹⁴⁷

5.1.2. Soudní uplatnění zajišťovací směnky

Pokud nemá věřitel možnost realizovat své uspokojení skrze zajišťovací směnku v rovině mimosoudní, ať už proto, že ze směnky zavázaná osoba není ochotna dobrovolně plnit, případně nelze docílit řádného prodeje směnky, či je tento postup v rozporu se smlouvou o zajištění směnkou, nezbyvá věřiteli, nežli se obrátit s žalobou k soudu a hojit se na směnečném dlužníkovi touto cestou.¹⁴⁸ Samostatná povaha zajišťovací směnky přitom nebrání věřiteli ani v tom, aby se domáhal souběžně plnění ze směnky a ze závazku jí zajišťovaného.¹⁴⁹ Právě s ohledem na samostatnost obou závazků však není vhodné, aby se tak stalo jednou žalobou – takový postup by totiž bránil soudu rozhodnout ve zkráceném příkazním řízení směnečném.¹⁵⁰

Při soudním uplatnění zajišťovací směnky je nezbytné respektovat postavení dlužníka, vůči němuž je směnka uplatňována. Platí, že k výkonu přímého směnečného práva (tj. k výkonu práva vůči výstavci směnky vlastní a příjemci směnky cizí, respektive vůči jejich směnečným rukojmím) zcela postačuje samotná splatnost směnky, a to aniž by tato byla předtím předložena k placení.¹⁵¹ Podání žaloby u soudu je přitom obecně považováno za jediný úkon, kterým lze plnohodnotně nahradit fyzické předložení směnky k placení.¹⁵² Při výkonu práva vůči směnečným dlužníkům nepřímým je naproti tomu třeba, jak bylo zdůrazněno v předchozí kapitole, klást zvýšený zřetel na to, zda nedošlo k zániku postihových práv vůči nim v důsledku obmeškání, což by mělo za následek neúspěch ve sporu.

¹⁴⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 56.

¹⁴⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 56 in fine.

¹⁴⁹ Srov. op. cit. sub. 73 a 79.

¹⁵⁰ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 54.

¹⁵¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 71 in fine; k tomu srov. též Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 998/2009, jež stanoví: „*právní následky předložení směnky k placení vůči přímému směnečnému dlužníku nastávají doručením směnečného platebního rozkazu se stejnopisem směnečné žaloby tomuto dlužníku.*“

¹⁵² Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 71; je sporné, zda uplatnění směnky soudní cestou má nejen uplatňovací, ale též zachovávací aspekt, tj. zda lze podáním žaloby předejít zániku postihových práv – přikláním se obdobně jako zmíněný autor k názoru, že směnečná žaloba je skutečně plnohodnotným ekvivalentem předložení směnky k placení a spojuje v sobě oba uvedené aspekty.

O značné procesní výhodě, která je věřiteli prostřednictvím zajišťovací směnky poskytnuta, a která je způsobilá vedený spor podstatně zkrátit a případně i zvrátit ve prospěch věřitele, jež by ve sporu o plnění z pohledávky kausální úspěšný být nutně nemusel, bylo pojednáno již v rámci kapitoly 2.5. Byť se lze soudnímu uplatnění směnky bránit vždy, nutno poznamenat, že proti řádně uplatněné zajišťovací směnce, jejíž majitel respektoval všechny prvky jejího zajišťovacího charakteru a tím její nepravou akcesoritu a subsidiaritu, nelze se účinně bránit, jelikož tato je věřitelem uplatňována zcela po právu. To vše pochopitelně za předpokladu, že směnka netrpí žádnou vadou ve své rovině směnečné.¹⁵³

5.2. Excesivní výkon práva ze zajišťovací směnky

Postupem, který shledáváme při výkonu práva ze zajišťovací směnky jako excesivní je takový postup, kdy věřitel nerespektuje povahu zajišťovací směnky, tj. kdy se skrze zajišťovací směnku pokouší neoprávněně získat hmotněprávní výhodu, o níž jsem se zmínil výše. Zajišťovací směnka je v těchto situacích nejčastěji uplatněna v okamžiku, kdy jí zajišťovaná pohledávka neexistuje (již zanikla či vůbec nevznikla), nebo není dosud splatnou, případně není vůbec soudně vymahatelná či u ní shledáváme absenci prodlení dlužníka s jejím plněním. Uplatnil-li směnečný věřitel zajišťovací směnku bez ohledu na její zajišťovací charakter, otevírá se směnečným dlužníkům poměrně široká možnost obrany skrze směnečné námitky,¹⁵⁴ jimž je věnována samostatná kapitola dále v textu práce. Předpokladem uplatnění námitek vyvěrajících z nerespektování zajišťovací funkce směnky je pochopitelně skutečnost, že osoba majitele směnky je osobou, s níž má směnečný dlužník vlastní vztah (nejčastěji půjde o věřitele zajišťované pohledávky, který je smluvní stranou smlouvy o zajištění směnkou), tedy že nedošlo k materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky v důsledku směnečného převodu (nesměnečný převod směnky, jak bylo již opakovaně uvedeno, uplatnění zmíněných námitek v cestě nestojí).

Povahu poněkud specifického excesu při užití zajišťovací směnky má pak též její osamostatnění. Jde o stav, kdy se majitelem zajišťovací směnky v důsledku jejího

¹⁵³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 130.

¹⁵⁴ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 84.

převodu stává osoba odlišná od věřitele směnkou zajištěné příčinné pohledávky.¹⁵⁵ Aniž bych se věnoval všem modalitám, prostřednictvím nichž k danému osamostatnění může dojít, je zcela nezbytné zdůraznit, že právě osamostatnění zajišťovací směnky je z hlediska směnečných dlužníků nejhorším možným vývojem situace, která může snadno resultovat v nezáviděníhodnou povinnost dvojího placení. Uvedené lze dobře ilustrovat na následujícím případě, jenž představuje jen jednu z modalit excesivního osamostatnění. Představme si situaci, kdy je k zajištění příčinné pohledávky vystavena zajišťovací směnka ve formě cenného papíru na řad, nadto neopatřená žádnou zvláštní doložkou, z níž by byla její zajišťovací funkce na první pohled patrná, to vše při pouhém neformálním ujednání ohledně zajišťovacího charakteru směnky. V okamžiku splatnosti není dle očekávaného vývoje situace příčinná pohledávka dlužníkem řádně uhrazena, přičemž věřitel ji za tohoto stavu postupuje na třetí osobu. Zajišťovací směnka je po postoupení pohledávky příčinné jejím dosavadním majitelem převedena na osobu odlišnou od osoby nového věřitele pohledávky kausální, přičemž v jednání nového nezáludného majitele směnky nelze v žádném ohledu spatřovat vědomé jednání ke škodě dlužníka. Nový věřitel kausální pohledávky tuto vůči dlužníkovi účinně uplatní a je prostřednictvím dlužníkovy plnění uspokojen. Tímto okamžikem považuje dlužník celou věc za vyřízenou a ponechává zajišťovací směnku bez zvláštního zřetele jejímu osudu. Celá problematika uvedeného osamostatnění zajišťovací směnky vyloučí na povrch v okamžiku, kdy je vůči směnečnému dlužníkovi uplatněno právo na plnění ze samostatně stojícího závazku směnečného. Šance směnečného dlužníka ubránit se takovému uplatnění směnky ze strany jejího nového majitele se v nastíněném případě rovnají prakticky nule.¹⁵⁶ Toto riziko, které zajišťovací směnka nese, a které by měly mít subjekty vstupující do směnečných vztahů na paměti, je dáno právě již mnohokrát zmíněnou samostatností a abstraktností směnečného závazku. Je nezbytné si uvědomit, že úhradou příčinného zajišťovaného závazku není nějak dotčena existence a trvání závazku směnečného. Ten tedy úhradou zajištěné pohledávky nezaniká, přičemž jeho úhrada dává vzniknout pouze relativní námitce směnečného dlužníka stavící

¹⁵⁵ Na tomto místě se nemohu nezmínit o diametrálním rozdílu, který je jednotlivými autory, z jejichž monografií bylo při tvorbě této práce zejména čerpáno, kladen na otázku osamostatnění zajišťovací směnky. Zatímco Chalupa (op. cit. sub. 60) věnuje osamostatnění zajišťovací směnky rozsáhlý prostor a z detailnosti, s níž k danému tématu přistupuje, je znát, že jej považuje za vysoce významné, nelze nalézt v monografii Kovaříkové (op. cit. sub. 48) o otázce osamostatnění zajišťovací směnky prakticky žádné ucelené pojednání.

¹⁵⁶ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 98.

na neexistenci zajištěné pohledávky, tedy na opadnutí důvodu pro vystavení zajišťovací směnky. Naproti tomu úhradou zajišťovací směnky je věřitel v rozsahu plnění uspokojen a nelze dospět k závěru, že v rozsahu zmíněného plnění nadále trvá i jeho závazek obecně právní.¹⁵⁷ Uvedené lze dle mého názoru dovodit z povahy účelu emise zajišťovací směnky, který je dán obsahem smlouvy o zajištění směnkou.

Není sporu o tom, že se zajišťovací směnkou a současně s jí zajišťovanou pohledávkou (tj. při paralelním převodu obou pohledávek na tentýž subjekt) lze bez dalšího disponovat, a to i před splatností zajišťovaného závazku.¹⁵⁸ Uvedené jednání věřitele není s ničím v rozporu a nezakládá excus v podobě osamostatnění zajišťovací směnky. Obdobně některé postupy směnečného věřitele, které by se na první pohled mohly jevit jako snaha o osamostatnění směnky, budeme nakonec nuceni aprobovat jako postupy zcela po právu. Bude tomu tak v případech, kdy v důsledku převodu směnky dojde k uspokojení věřitele z předmětu zajištění a tím i v daném rozsahu uspokojení k zániku směnkou zajišťované pohledávky (viz výše zmíněná možnost prodeje směnky jako jedna z forem mimosoudního výkonu práva ze směnky).

Osamostatnění směnky není zákonem zapovězeno, přesto jde na první pohled o zcela zjevný excus a nekorektní jednání směnečného věřitele. V této souvislosti si lze klást otázku, zda postup směnečného věřitele při snaze o osamostatnění zajišťovací směnky nekoliduje s normativem dobrých mravů. Nutno konstatovat, jak uvádí Chalupa, že převod směřující k osamostatnění směnky nelze v souladu s rozhodovací praxí soudů z pohledu ustanovení § 39 ObčZ za nemravný označit.¹⁵⁹

Ze shora podaného jasně vyplývá, že excesivní postup směnečného věřitele při užití zajišťovací směnky může být pro směnečného dlužníka značně zdrcující a postavit jej doslova do pozice jakéhosi věřitelova vazala. Tak je tomu pochopitelně v situaci, kdy směnečný dlužník nevěnuje náležitou, případně dokonce vůbec žádnou, pozornost uspořádání vzájemných vztahů s věřitelem. Naopak při kvalifikovaném a důsledném přístupu lze zneužití zajišťovací směnky poměrně efektivně zabránit, případně si alespoň připravit dostatečný prostor pro následné vybudování kvalitní obrany, která je způsobilá dlužníka zprostit povinnosti na zajišťovací směnku cokoliv platit.

¹⁵⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 64.

¹⁵⁸ Srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

¹⁵⁹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 88.

6. Ochrana a obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směňky

Již před samotnou emisí zajišťovací směňky by měl budoucí směnečný dlužník zvažovat vstup do uvedeného závazku a pro případ, že se k němu nakonec uchýlí, vyvinout co možná nevyšší snahu po kvalitní úpravě vztahů směrem k věřiteli. Soubor preventivních nástrojů, které se projevují jednak v rovině smluvní a dále v rovině směnečné, a jež jsou schopny předejít eventuálním negativním scénářům při užití zajišťovací směňky, případně alespoň znatelně zredukovat jejich dopad, spadá do roviny ochrany směnečného dlužníka proti excesivnímu využití zajišťovací směňky.¹⁶⁰ Naproti tomu soubor prvků, který se uplatní v situacích, kdy ke zneužití zajišťovací směňky skutečně dojde a projevuje se typicky v oblasti směnečného rozkazního řízení formou relativních kausálních námitek, označujeme jako obranu směnečného dlužníka proti excesivnímu využití zajišťovací směňky.¹⁶¹

6.1. Ochrana proti excesivnímu využití zajišťovací směňky

6.1.1. Ochrana v rovině smluvní

Smluvní ochrana proti excesivnímu uplatnění zajišťovací směňky se projevuje specifickou úpravou vzájemných práv a povinností v rámci smlouvy o zajištění směňkou, případně v rámci jiného mimosměnečného ujednání účastníků emise směňky.

Než přejdu k pojednání o doporučeném obsahu smlouvy o zajištění směňkou, dovolím si zmínit dva prvky, které jsou rozhodovací praxí soudů, respektive doktrínou, považovány za prvky smlouvě o zajištění směňkou vlastní, a to i při absenci jejich výslovného sjednání. Prvním takovým obsahovým prvkem je zapovězení samostatné dispozice se zajišťovací směňkou do okamžiku splatnosti jí zajištěné pohledávky, jelikož by se zcela zjevně jednalo o postup, který je v ostrém kontrastu s účelem emise zajišťovací směňky.¹⁶² Druhým, avšak nikterak méně významným obsahovým prvkem smlouvy o zajištění směňkou, je oprávnění dlužníka požadovat při úhradě směňkou

¹⁶⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 101.

¹⁶¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 117.

¹⁶² Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 20 a 38. K tomu srov. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630 s následující právní větou: „převod zajišťovací směňky před splatností zajištěného závazku bez současného převodu zajištěné pohledávky je porušením smluvního ujednání o zajišťovacím charakteru směňky. To platí, i když ani ve smlouvě ani na samotné směnce není vyjádřeno, že směňku nelze před splatností zajištěného závazku převést.“

zajišťované kausální pohledávky též vydání zajišťovací směnky, jejíž důvod v okamžiku uspokojení věřitele předpokládaným plněním na zajišťovaný závazek zanikl. Jelikož je zajišťovací směnka ponechaná v oběhu po úhradě kausální pohledávky způsobila směnečnému dlužníkovi zásadním způsobem zkomplikovat život, je nutno dovodit, že i tato povinnost směnečného věřitele je smlouvě o zajištění směnkou vlastní bez dalšího.¹⁶³ Tento prvek v sobě do jisté míry současně skrývá i určitou formu implicitní ochrany směnečného dlužníka před osamostatněním zajišťovací směnky. Kovařík nadto doslova uvádí, že „*dlužník, který byl prokazatelně připraven plnit a který plnění neuskutečnil jen proto, že mu věřitel odmítl proti nabízenému plnění směnku vrátit, nemůže být sám v prodlení pro prodlení věřitele.*“¹⁶⁴ Právo na vydání směnky lze přitom uplatnit při zániku zajištěné pohledávky i žalobou u soudu. Nejde ovšem o vlastnickou žalobu na vydání věci,¹⁶⁵ ale o žalobu, jejíž základ spočívá ve vztahu, který dal zajišťovací směnce vzniknout.

Jelikož zákonná ochrana směnečných dlužníků proti excesivnímu užití zajišťovací směnky neexistuje a ochranu poskytovanou rozhodovací praxí soudů ovlivněnou názory doktrinárními nelze shledat dostatečnou, je čistě na směnečných dlužnících, aby si před vstupem do směnečného závazku vztahu s věřitelem náležitě upravili sami.¹⁶⁶ Smluvní úprava by měla především obsahovat explicitní zapovězení postupů, které byly výše označeny za excesivní výkon práva ze zajišťovací směnky. Jde zejména o zákaz uplatnění směnky v situaci, kdy zajištěná pohledávka neexistuje (zanikla v důsledku plnění či jiného zákonem aprobovaného důvodu či k jejímu vzniku vůbec nedošlo), a dále též v situaci, kdy pohledávku, k jejímuž zajištění byla směnka emitována, nelze soudně uplatnit (typicky není dosud splatnou, nebo je podmíněná či se dlužník nenachází v prodlení s jejím plněním pro prodlení na straně věřitele).¹⁶⁷ Výše bylo zmíněno, že při uvedených excesech je možno se bránit vznesením příslušné kausální námítky. Zahrnutí výslovných zákazů do smluvního vztahu však nelze hodnotit jako samoúčelné, neboť staví vztahy mezi dlužníkem a věřitelem do zcela hmatatelných mantinelů a bez dalšího zakládá onen vlastní vztah k majiteli směnky požadovaný

¹⁶³ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 21.

¹⁶⁴ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 54.

¹⁶⁵ Z ustanovení § 1 odst. 2 ZoCP lze dovodit, že cenné papíry, tedy i směnky, věcmi nejsou.

¹⁶⁶ Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 18, s. 21.

¹⁶⁷ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 109.

ustanovením § 17 ZSŠ. Pochopitelným limitem smluvního zapovězení excesivního výkonu směnečného práva je indosace směnky na nezálučně jednajícího nabyvatele.

Nevýznamný není ani ten aspekt výslovného ujednání o hranicích řádného užití zajišťovací směnky, který umožňuje, aby skrze takovéto výslovné ujednání a účast na mimosměnečném vztahu s věřitelem dosáhli na kausální námitky i směneční dlužníci, kterým by jinak bez dalšího nesvědčily (především se uvedené týká směnečných rukojmích).

V rámci smluvní ochrany je vhodné, aby se směneční dlužníci pokusili zapovědět i takové výkony směnečného práva ze zajišťovací směnky, které nejsou rozhodovací praxí soudů shledávány jako výkony excesivní.¹⁶⁸ Jde především o stav, kdy je zajišťovací směnka uplatněna v okamžiku, kdy je již jí zajištěná příčinná pohledávka promlčena.¹⁶⁹ Zcela od věci není současně ani výslovné sjednání povinnosti směnečného věřitele vydat zajišťovací směnku při zániku příčinné pohledávky, a to navzdory tomu, že uvedený prvek je, jak bylo naznačeno shora, smlouvě o zajištění směnkou vlastní.

Samostatnou problematikou při sjednávání smlouvy o zajištění směnkou je řešení otázky osamostatnění zajišťovací směnky. Již bylo zdůrazněno, že osamostatnění je pro směnečné dlužníky nejhorším možným vývojem situace. Proto je vhodné při možnosti ovlivnit obsah smlouvy o zajištění směnkou eventualitě osamostatnění bez dalšího předejít. Stát se tak může ve dvou rovinách. Jednak zapovězením postoupení zajištěné příčinné pohledávky a dále explicitním zákazem převodu zajišťovací směnky. První ze zmíněných zákazů je zákazem efektivním, jelikož v souladu s § 525 odst. 2 ObčZ nelze postoupit pohledávku, jestliže by postoupení odporovalo dohodě s dlužníkem. Nerespektování uvedeného zákazu by tak vedlo k absolutní neplatnosti smlouvy o postoupení zajištěné pohledávky.¹⁷⁰ Zákaz převodu zajišťovací směnky již podobně efektivní není. Porušení zákazu sice bude zakládat na straně směnečného věřitele porušení právní povinnosti, nebude však mít za následek neplatnost převodu směnky,¹⁷¹

¹⁶⁸ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 109.

¹⁶⁹ Op. cit. sub. 137.

¹⁷⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 104.

¹⁷¹ Srov. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004, publikovaný v Právní rozhledy č. 10/2005, s. 337, jež stanoví následující: „*dohody zakazující převod směnky jsou možné; nezakládají však ani u směnky na řad, ani u směnky na jméno neplatnost převodu směnky, je-li tento proveden v souladu s předpisy směnečného práva.*“ V obdobném duchu vyznívá i novější

a to bez ohledu na to, zda se bude jednat o směnku ve formě cenného papíru na řad či na jméno.¹⁷²

Na závěr pasáže o smluvní ochraně proti excesivnímu užití zajišťovací směnky se sluší uvést důvody, proč je vhodné k jejímu sjednání přistoupit. Nelze zastírat, že některá jednání nelze smluvně zakázat a smluvní ochrana stává se skutečně efektivní až v okamžiku, kdy jde ruku v ruce s ochranou směnečnou, již je věnováno následující pojednání. Přesto má však i samotná ochrana smluvní svůj smysl. Především se prostřednictvím výslovného ujednání v rámci smlouvy o zajištění směnkou dostává směnečným dlužníkům potřebné právní jistoty ohledně následné možnosti uplatnění námitek zakládajících se na jejich vztazích s majitelem směnky. Každé porušení smluvního zákazu ze strany směnečného věřitele zakládá v souladu s ustanovením § 420 odst. 1 ObčZ právo směnečného dlužníka na náhradu škody. Není též vyloučeno, byť se to při typické konstelaci vztahů při emisi zajišťovací směnky nedá příliš reálně předpokládat, že porušení smluvního zákazu bude zajištěno adekvátní smluvní pokoutou, což by bylo samo o sobě způsobilé motivovat směnečného věřitele k nikoliv excesivnímu postupu. V neposlední řadě je existence zcela jasného smluvního ujednání schopna usnadnit důkazní pozici při prokazování skutečnosti vědomého jednání nového majitele směnky ke škodě směnečného dlužníka.¹⁷³

6.1.2. Ochrana v rovině směnečné

Jelikož pro zajišťovací směnku bude vždy rozhodná především její rovina směnečná vyplývající z obsahu listiny a příslušných ustanovení zákona, je třeba na směnečnou ochranu, k níž dochází nejčastěji formou modifikace obsahu směnky (pochopitelně formou legální modifikace již v okamžiku emise směnky – nikoliv dodatečným pozměňováním obsahu směnky) nazírat jako na garanta ochrany smluvní. Nutno brát v potaz, že jakékoliv smluvní ujednání je účinné pouze mezi jeho účastníky

rozhodnutí téhož soudu ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 445/2008, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2009, s. 33.

¹⁷² Chalupa se závěry soudní praxe o platnosti převodu směnky na jméno v rozporu s výslovným ujednáním nesouhlasí (srov. Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 105). Vychází přitom z premisy, že pro převod rektasměnky se užije kompletní úprava režimu práva občanského, a tedy převod rektasměnky v rozporu s výslovným ujednáním bude zakládat v souladu s § 525 odst. 2 ObčZ absolutní neplatnost daného převodu. Nutno poznamenat, že tento jeho závěr ostře kontrastuje s odůvodněním rozhodnutí Vrchního soudu v Praze (op. cit. sub. 171) ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004.

¹⁷³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 110-111.

a případně mezi jejich sukcesory, nikoliv již v situaci, kdy je zajišťovací směnka indosována, poněvadž právě indosace vede zpravidla k následné neúčinnosti sjednané smluvní ochrany.¹⁷⁴

Prvním prvkem směnečné ochrany, o němž jsem se již opakovaně výše v textu práce zmiňoval, je odnětí indosability, tedy vystavení směnky ve formě cenného papíru na jméno. Protože vše podstatné o rozdílu mezi směnkou na jméno a směnkou na řad z hlediska námitkové situace směnečných dlužníků již bylo řečeno, omezím se pouze na konstatování, že právě prostřednictvím vystavení zajišťovací rektasměnky, může si směnečný dlužník spolehlivě zajistit uplatnitelnost všech kausálních námitek vyvěrajících ze zajišťovacího charakteru směnky, případně ze specifického mimosměnečného ujednání učiněného v rámci smluvní ochrany.¹⁷⁵

Důležitým prvkem směnečné ochrany je také deklarace zajišťovacího charakteru směnky přímo na směnečné listině, a to prostřednictvím připojení vedlejší doložky hodnotové. Této fakultativní směnečné doložce byla věnována samostatná pasáž v rámci kapitoly 3.3.3., přičemž stran směnečné ochrany proti excesivnímu užití zajišťovací směnky odkazují na tam uvedené. Zcela obdobný charakter a dopad jako vedlejší hodnotová doložka má též doložka, jejímž obsahem je konstatování zákazu samostatného převodu zajišťovací směnky po splatnosti zajišťované pohledávky, byl-li mezi stranami v rámci smlouvy o zajištění směnkou pochopitelně sjednán.¹⁷⁶

Je-li směnečným dlužníkem na zajišťovací směnku placeno, zakládá mu zákon směnečný a šekový ve svém § 39 právo požadovat jednak kvitování úhrady směnečným věřitelem přímo na listinu a současně též trvat na vydání směnky samotné. Přestože se může podané jevit jako samozřejmost, nezřídka se stává, že směnka je po úhradě směnečného dluhu ponechána v rukou věřitele, který může po čase pojmout úmysl ji opakovaně uplatnit či dále převést. Vynětí směnky z oběhu, ať už při úhradě směnečného dluhu, respektive při požadavku na vrácení směnky při úhradě dluhu kausálního, je samo o sobě svébytným nástrojem, který předchází excesivnímu uplatnění směnky. Nemá-li věřitel v rukou směnečnou listinu, nemůže ji logicky ani zneužít. Pro úplnost si dovoluji ještě uvést možnost kvitovat přímo na směnku i samotnou úhradu dluhu kausálního (zvláště významný může být takový postup

¹⁷⁴ Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. Daňová a hospodářská kartotéka, 2009, č. 19, s. 25.

¹⁷⁵ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 113.

¹⁷⁶ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 114.

v situaci, kdy je ze směnky její zajišťovací povaha patrná). Byť zákon tuto eventualitu výslovně nepředpokládá, nelze ji považovat za vyloučenou či dokonce za zakázanou.¹⁷⁷

6.2. Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky

Obrana proti excesivnímu využití zajišťovací směnky přichází ke slovu v okamžiku, kdy je již nárok vůči směnečným dlužníkům skutečně uplatněn. Pod pojmem obrany se skrývá soubor námitek, jejichž prostřednictvím se lze zprostit povinnosti na směnku plnit. Přestože není vyloučeno, aby směnečný dlužník příslušné námitky vznášel okamžitě při prezentaci směnky, projevuje se námitková obrana nejčastěji až v rámci řízení, v němž k vymáhání práv ze směnky dochází. Byla-li směnečným dlužníkem námitková obrana uplatněna již dříve, je zcela nezbytné projevit ji v soudním řízení kvalifikovaným způsobem opakovaně.¹⁷⁸

6.2.1. Námitky proti výkonu směnečného práva

Výkonu směnečného práva se lze, ostatně jako výkonu kteréhokoliv práva jiného, bránit vždy, a to bez ohledu na fakt, zda se jedná o výkon řádný či excesivní. Otázkou ovšem je, jaký bude mít taková obrana výsledek. Pokud bude uplatnění řádné a směnka bezvadná, neměl-by být směnečný dlužník ani při sebelepším vymezení obrany úspěšný. Na druhé straně však nutno vnímat tu skutečnost, že i důvodná obrana proti excesivnímu uplatnění zajišťovací směnky nemusí být úspěšná, nepostaví-li se směnečný dlužník k jejímu vymezení dostatečně kvalifikovaně a nerespektuje-li zvláštní charakter směnečného rozkazního řízení, jež se v souvislosti se soudním uplatněním směnky zpravidla, bylo-li to žalobcem navrženo, koná.¹⁷⁹

Pro námitky není zákonem vymezena žádná forma, přičemž za námitku možno označit prakticky každou obranu proti uplatnění směnky. V žádném případě nelze dovozovat, že dostatečným obsahem námitky je pouhé vymezení důvodu, proč se směnečný dlužník uplatněním směnky brání. Právě naopak je podstatou námitky pokud možno co nejrozsáhlejší vymezení a též doložení skutkových okolností, v nichž obranu uplatňující směnečný dlužník shledává okolnosti zprošťující ho povinnosti na směnku plnit. Každý jednotlivý případ obrany tedy vyžaduje opření námitky

¹⁷⁷ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 114-116.

¹⁷⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 62.

¹⁷⁹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 117. Ohledně specifik uvedeného řízení srov. pasáž v kapitole 2.6.

o vylíčení skutkových okolností, a to tak, aby je nebylo nutno následně již jakkoliv doplňovat či upřesňovat. Je přitom pravidlem, že v důsledku koncentrace řízení čelí žalobce široké škále možných i nemožných námitkových tvrzení.¹⁸⁰

Námitky lze klasifikovat do několika skupin. Nejvýznamnější je ovšem z hlediska tématu práce dělení na námitky absolutní a relativní, a dále též dělení na námitky směnečné a nesměnečné. Za absolutní označujeme takové námitky, kterým dává vzniknout samotný obsah směnky nebo okolnosti přímo související se směnečným vztahem (typicky se jedná např. o námitku neexistence směnečného závazku, případně jeho nesplatnosti). Relativní námitky jsou naproti tomu vystavěny na mimosměnečných vztazích směnečného dlužníka a věřitele, respektive čerpají částečně i z okolností spojených se samotnou směnkou za předpokladu, že roli sehrává též skutečnost stojící mimo směnečný vztah. Relativní námitky v porovnání s námitkami absolutními nikdy nenapadají existenci a obsah směnečného závazku jako takového - „*shledá-li soud relativní námitku opodstatněnou, rozhodne tak, že dlužník není povinen směnečný dluh uhradit, nikoliv však z důvodu, že neexistuje směnečný závazek, ale proto, že s ohledem na jiné skutečnosti existující mimo směnečný vztah není namístě uložit dlužníkovi povinnost, aby existující směnečný dluh zaplatil.*“¹⁸¹ Podkategorií relativních námitek jsou pak námitky kausální, které mají původ v okolnostech příčinného vztahu, jenž byl důvodem vzniku závazku směnečného.

Druhým shora naznačeným dělením je dělení námitek na směnečné a nesměnečné. Směnečné námitky vždy souvisí se směnkou či směnečným vztahem, je tedy zřejmé, že absolutní námitky jsou výlučně námitkami směnečnými. Je možné nalézt i námitky relativní, které jsou současně námitkami směnečnými. Takové relativní směnečné námitky stojí na pomezí směnečného a mimosměnečného vztahu, přičemž čerpají částečně z obou. Typovým příkladem je námitka excesivního vyplnění blankosměnky, která jednak bezprostředně souvisí s obsahem směnky, ale současně staví na obsahu ujednání o jejím vyplnění. Veškeré ostatní relativní námitky jsou námitkami nesměnečnými, tedy námitkami zakládajícími se na vztazích mimo směnku, nejčastěji pak na vztahu směnečného dlužníka a věřitele, v němž spatřujeme důvod emise zajišťovací směnky.¹⁸² Právě takovýmto relativním kausálním nesměnečným

¹⁸⁰ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 117. Obdobně též Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 63.

¹⁸¹ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 120.

¹⁸² Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 120-121.

námítkám bude dále věnována výhradně pozornost, poněvadž právě ty jsou pro problematiku zajišťovací směňky charakteristické.

6.2.2. Předpoklady pro uplatnění kausálních námitek směnečným dlužníkem

S ohledem na skutečnost, že všechny kausální námítky jsou námítkami relativními, je možné přistoupit k jejich účinnému uplatnění pouze v situacích, kdy jsou účastníci směnečného vztahu totožní s účastníky směnečné smlouvy. Hovoříme pak o tzv. vlastním vztahu směnečného dlužníka a věřitele k námítce. Ten je typicky založen účastí směnečného věřitele a dlužníka na mimosměnečném právním vztahu, v němž nastala nebo s nímž bezprostředně souvisí daná námítková skutečnost.¹⁸³ Vlastní vztah k námítce trvá přitom bez dalšího i v situacích, kdy se na místo směnečného dlužníka či věřitele dostal obecný sukcesor v podobě dědice.

Okolností, která je schopna relativní námítkovou obranu spolehlivě umrtvit je převod směňky. Ne však každý převod směňky má pro směnečné dlužníky zmíněné negativní následky. Předně současný převod zajišťovací směňky a jí zajištěné pohledávky na tutéž osobu nepůsobí deaktivaci relativní námítkové obrany – nový směnečný věřitel totiž v důsledku postoupení zajištěné pohledávky vstoupil plnohodnotně do vztahu kauzálního a dostal se tak do přímého vztahu dlužníka a věřitele.¹⁸⁴ Podobně u zajišťovacích směnek ve formě cenného papíru na jméno nebude jejich převod působit ztrátu možnosti vznášet kausální námítky vůči novému majiteli. Směnečnému dlužníkovi zůstávají předmětné námítky zachovány s ohledem na skutečnost, že k převodu rektasměňky dochází v souladu s § 11 odst. 2 ZSŠ pouze s účinky obyčejného postupu. Obdobně jako u rektasměňky, byť z poněkud odlišného důvodu, tomu bude z hlediska možnosti uplatňování kausálních námitek při tzv. podindosaci směňky, která je předvídána v ustanovení § 20 ZSŠ. Jde o indosaci směňky na řad ve fázi, kdy již byla tato protestována pro neplacení, či při existenci záporné protestační doložky uplynuly lhůty k učinění protestu. Přestože forma převodu bude mít i nadále povahu indosace, její účinky se budou v souladu s posledně citovaným zákonným ustanovením rovnat účinkům obyčejného postupu.¹⁸⁵

¹⁸³ Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 123.

¹⁸⁴ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 71 in fine.

¹⁸⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 62.

Z podaného výčtu je patrné, že zásadní problém při převodu zajišťovací směnky z hlediska uplatnitelnosti kausálních námitek skrývá její převod směnečný ve formě indosace. Celá tato problematika se přitom prakticky redukuje na zodpovězení otázky, zda a případně jak je možné překonat překážku, jež staví směnečným dlužníkům do cesty ustanovení § 17 ZSŠ. O důvodech existence uvedeného ustanovení, které odjímá směnečným dlužníkům možnost uplatnění kausálních námitek, a které je schopno přivodit jim tím nemalé obtíže, jsem se zmínil v rámci kapitoly 1.6. Obecná překážka nemožnosti užít kausální námitky vůči novému majiteli indosované směnky je prolomena v jediném bodě, a to v situaci, kdy nový majitel jednal při jejím nabývání vědomě na škodu dlužníka. Uvedená subjektivní vazba nového majitele k převodu musí přitom existovat již v okamžiku samotného převodu, nepostačí fakt, že se nový majitel dodatečně dozví, například z uplatněných námitek, že směnka plnila zajišťovací funkci a byla převedena v rozporu s účelem její emise. Nepoctivost nabyvatele směnky musí být přitom vědomá.¹⁸⁶ Nový majitel nemusí ovšem při nabývání seznat, že jde vůbec o směnku, která byla předurčena k plnění zajišťovací funkce. V tomto dokáže významnou úlohu sehrát, jak bylo již uvedeno výše, vedlejší hodnotová doložka, jejímž prostřednictvím bude zajišťovací charakter směnky výslovně deklarován a umožní tak lépe prokázat vědomé jednání nabyvatele ke škodě dlužníka. Přitom platí, že čím obsáhlejší zmíněná doložka bude, s ohledem na prostor směnečné listiny, tím pro směnečné dlužníky lépe. Za ideální je jejím prostřednictvím ukázat přímo na zajišťovaný příčinný závazek, což samo o sobě má mnohem vyšší relevanci, nežli pouhé konstatování zajišťovacího charakteru směnky v jejím textu. Nutno si však uvědomit, že deklarace zajišťovacího charakteru směnky dlužníky nezbavuje důkazní povinnosti stran prokázání nekorektního postupu nabyvatele, pouze jejich situaci usnadňuje. Jelikož právo ze zajišťovací směnky lze vykonat řádně i jejím prodejem, nelze z pouhé existence hodnotové doložky dovozovat cokoli o nekorektním postupu nabyvatele, pokud bychom dovodili opak, nebyl by prodej takto emitovaných směnek de facto ani možný, jelikož potenciální kupce by odradila právě latentně existující možnost vznesení účinných kausálních námitek směnečným dlužníkem.¹⁸⁷

¹⁸⁶ K vědomosti nabyvatele o existenci relativní směnečné obrany dlužníkovy či dokonce k záměrné indosaci směnky s cílem dlužníka zmíněné obrany zbavit srov. Kovařík, Z., op. cit. sub. 35, s. 72.

¹⁸⁷ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 72-73.

Z uvedeného lze učinit jednoznačný závěr. Chtějí-li směneční dlužníci předejít nemožnosti uplatňovat kausální námitky proti uplatněné směnce, nezbyvá jim, nežli se pokusit o vystavení zajišťovací směnky ve formě cenného papíru na jméno, a to při současném opatření uvedené směnky dostatečně určitou hodnotovou doložkou.¹⁸⁸

Závěrem si pro úplnost dovoluji ohledně možnosti uplatnění kausálních námitek směnečnými rukojmími odkázat na kapitolu 4.1., v níž bylo mimo jiné poukázáno na judikaturou dovozený tzv. nepřímý vztah rukojmího k námitce, který mu za určitých okolností též otevírá dveře k uplatnění kausální obrany.

6.2.3. Výčet nejčastějších kausálních námitek pramenících ze zajišťovací povahy směnky

Před uvedením výčtu nejčastějších kausálních námitek, které přicházejí v souvislosti se zajišťovací směnkou v úvahu, považuji za nutné zdůraznit fakt, že jde pouze o jakousi abstrakci nejtýpictejších situací, za nichž přichází uplatnění kausální obrany v úvahu, přičemž v reálném případě musí být každá takováto námitka doplněna náležitým skutkovým vymezením dokládajícím její důvodnost.¹⁸⁹ Bez důsledného skutkového vymezení nemůže žádná z níže uvedených variant námitek založit způsobitou obranu a zvrátit tak spor ve prospěch směnečného dlužníka.

První poměrně rozsáhlou skupinou námitek jsou námitky stavící na zániku důvodu zajišťovací směnky.¹⁹⁰ Má-li být taková námitka úspěšná, musí dlužník nejen tvrdit obecný zánik důvodu směnky, ale též vymežit, co k zániku kausy vedlo. Bezesporu nejčastější bude z uvedené skupiny námitka zániku zajištěné pohledávky splněním. Byl-li směnkou zajištěný závazek dlužníkem splněn, odpadá důvod, pro nějž byla směnka vystavena a k námitce dlužníka nelze směnečnému věřiteli opakovaně přiznat plnění ze zajišťovacího prostředku. Při částečném plnění dluhu kausálního, bude pochopitelně možné zmíněnou námitku uplatnit jen v rozsahu dosavadního plnění (těžko se však bude dlužník bránit v situaci, kdy věřitel respektoval skutečnost částečného plnění a zajišťovací směnku uplatnil nikoliv ve výši celého směnečného

¹⁸⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 74.

¹⁸⁹ Častým příkladem nedostatečného skutkového vymezení námitky je pouhý obecný popis důvodu obrany v podobě jakési šablony, do níž by bylo možné dosadit různé varianty skutkového vymezení. Nelze například tvrdit, že zajišťovaná příčinná pohledávka zanikla, aniž by bylo skutkově doloženo, v čem konkrétně spatřuje dlužník důvod jejího zániku. Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 118.

¹⁹⁰ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 63-67. Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 132.

peníze, ale ve výši, jež zohledňuje dlužníkovu částečné plnění). Zásadní a opakovanou chybou dlužníků je nerozlišování zániku závazku kausálního a směnečného. Byť se dlužníkovi mohou tyto skutečnosti jevit jako zaměnitelné, námitky s nimi související jsou zcela odlišné povahy, a to včetně tvrzení a okruhu důkazů, který se s nimi pojí.¹⁹¹ Zatímco námitka zániku zajištěného závazku je námitkou relativní a lze ji tedy bez dalšího vznášet pouze mezi účastníky kausálního vztahu, je námitka splnění směnečného závazku námitkou absolutní, která je přístupná všem směnečným dlužníkům bez rozdílu. Z tohoto hlediska je podstatné, aby dlužník již při úhradě jasně definoval, na který ze závazků plní. Pro případ, že se tak děje na závazek směnečný, je na místě požadovat v souladu s § 39 ZSŠ vyznačení kvitance přímo na směnku a následně, byl-li uhrazen směnečný peníz v plné výši, požadovat její vydání.

Pro zánik příčinné pohledávky se pochopitelně uplatní i další možnosti zániku závazku dané obecným závazkovým právem. Dohoda stran kausálního vztahu o jeho zániku, případně uplynutí doby, na niž byl kausální vztah sjednán, bude tak dávat vzniknout možnosti uplatnění námitky zániku zajištěné pohledávky dohodou či uplynutím času. Jsou-li dány zákonné či smluvní předpoklady pro odstoupení od smlouvy zakládající příčinný vztah a oprávněná smluvní strana projeví náležitým způsobem vůli od smluvního vztahu odstoupit, pak tento od počátku zaniká a spolu s ním i důvod zajištění směnkou. Toto následně resultuje v možnost uplatnění námitky zániku zajištěné pohledávky odstoupením od smlouvy. Zohlednit je třeba speciální úpravu § 505 až § 507 ObchZ, která modifikuje obecné účinky odstoupení pro potřeby smlouvy o úvěru. Z dikce citovaných ustanovení je patrné, že odstoupení od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z příslušné úvěrové smlouvy, což lze vztáhnout nejen na zajišťovací závazky, ale bezpochyby i na zajišťovací prostředky, mezi něž právě zajišťovací směnku řadíme.¹⁹² V důsledku odstoupení od úvěrové smlouvy tak sice původní kausa směnky zanikla, ale ze zákona jí byla podřazena kausa nová, kausa spočívající v právu na vypořádání vzájemných práv a povinností ze zaniklého úvěrového vztahu. Vznesení námitky zániku zajištěné pohledávky odstoupením

¹⁹¹ Koncentrace směnečného řízení, v němž došlo k vydání směnečného platebního rozkazu, může při nerozlišování uvedených skutečností vést k tomu, že dlužník v rámci lhůty dané k obraně vymezí námitku nesprávnou, která následně nebude soudem shledána jako důvodná, a to navzdory faktu, že druhá z námitek by byla způsobilá založit náležitou obranu a zprostit tak dlužníka povinnosti na směnku plnit.

¹⁹² Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 66. Platí-li uvedené pro zajišťovací vztahy, jimž je vlastní akcesorita a subsidiarita, musí uvedené dopadat rovněž i na vztahy s uspořádáním volnějším.

od smlouvy by tak stran úvěrové smlouvy nebylo na místě. Poslední námitkou, o které se výslovně zmíním, a která staví na zániku příčinné pohledávky, je námitka zániku zajištěné pohledávky započtením. Střetnou-li se pohledávky způsobilé započtení a je-li ze strany některého z účastníků učiněn náležitý projev vůle směřující k započtení, pohledávky v překrývajícím se rozsahu zanikají. Zde opět nutno zdůraznit, že započtení lze provést i přímo vůči pohledávce směnečné, přičemž takovýto úkon dává následně vzniknout nikoliv námitce kausální, ale námitce směnečné – námitce zániku směnečné pohledávky započtením. Pro dlužníka je zásadní tyto úkony odlišovat a náležitě vymezit, vůči které z pohledávek k provedení zápočtu dochází, čemuž musí být následně přizpůsobena i obrana proti uplatnění směnky.¹⁹³ Třeba podotknout, že úkon směřující k započtení bude zakládat způsobilou obranu pouze v případech, kdy k jeho uskutečnění došlo do dne vydání směnečného platebního rozkazu.¹⁹⁴

Vazba mezi kausální pohledávkou a zajišťovací směnkou může být rozvázána v důsledku zániku smlouvy o zajištění směnkou, která zmíněnou vazbu zakládá. Při uplatnění zajišťovací směnky navzdory zániku zmíněné vazby, je směnečným dlužníkům dána sada námitek stavících na zániku smlouvy o zajištění směnkou (bude se typicky jednat o zánik zapříčiněný dohodou smluvních stran, případně zánik daný uplynutím doby, na niž bylo zajištění směnkou sjednáno). Jde přitom nepochybně rovněž o kausální námitky vyvěrající ze zániku důvodu zajišťovací směnky. Zánik smlouvy o zajištění směnkou sice přetrhává vazbu mezi příčinnou pohledávkou a směnkou vystavenou k jejímu zajištění, nemůže se však sám o sobě jakkoliv dotknout závazků v rovině směnečné, které vzhledem k jejich samostatnosti trvají i nadále.

Druhou významnou skupinu kausálních námitek tvoří námitky předčasného uplatnění zajišťovací směnky.¹⁹⁵ Pro skupinu těchto námitek platí, že zajišťovací směnka i nadále svůj důvod má, avšak pro okolnosti vyskytující se v kausálním vztahu není majiteli směnky dosud dáno právo, aby se ze zajišťovací směnky uspokojoval. Výchozím bodem je pochopitelně fakt, že je uplatněna směnka splatná a bezvadná, nebylo-li by tomu tak, má směnečný dlužník k dispozici naopak námitky směnečné (např. námitka uplatnění nesplatné směnky, případně též námitky směřující proti platnosti samotné směnečné pohledávky). Pravděpodobně nejčastější relativní námitkou

¹⁹³ Co se týče možných důsledků nerozlišování uvedených námitek, platí obdobně cit. sub. 191.

¹⁹⁴ Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. Bulletin advokacie, 2007, č. 12, s. 29.

¹⁹⁵ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 68-69. Chalupa, R., op. cit. sub. 60, s. 132-133.

ze skupiny námitek odvozených od předčasného uplatnění zajišťovací směnky bude námitka nesplatnosti zajištěné pohledávky. Uvedená námitková obrana spočívá na prokázání skutečnosti, že směnkou zajišťovaná pohledávka není dosud pohledávkou splatnou, a tedy ani není dán důvod pro uspokojení věřitele ze zajišťovací směnky. Zřetelně je tak možností uplatnění této obrany dáno najevo, že zajišťovací směnka nemá poskytovat jejímu majiteli hmotněprávní výhodu a umožnit mu získat více, nežli by mu náleželo z příčinného vztahu. Obdobnou, byť z hlediska skutkového vymezení odlišnou, námitkou je námitka dosavadní absence prodlení dlužníka s uspokojením zajištěné pohledávky. Rozdíl oproti poslední uvedené námitce tkví v tom, že zajištěná pohledávka sice již může být splatnou, přesto se nelze na dlužníkovi hojit skrze zajištění, a to s ohledem na fakt, že se dlužník dosud nenachází se splněním zajištěné pohledávky v prodlení - typicky pro prodlení věřitele příčinné pohledávky s poskytnutím nezbytné součinnosti v situaci, kdy je dlužník prokazatelně připraven plnit. Je-li zajištěná pohledávka podmíněná (bude se typicky jednat o podmínku suspensivní) a v důsledku existence takové podmínky není dosud na straně příčinného vztahu povinnost dlužníka plnit, má tento možnost přistoupit k uplatnění námitky podmíněnosti zajištěné pohledávky. V kapitole 2.5. jsem též zmínil, že směnkou lze zajistit i pohledávky v budoucnu vzniklé. Pokud se tak stalo a majitel směnky se pokouší o její uplatnění ještě před vznikem zajištěné pohledávky, má dlužník možnost vystavět obranu v podobě námitky zatímní neexistence zajišťované pohledávky. Tuto kausální námitku je ovšem nezbytné odlišovat od námitek neexistence zajišťované pohledávky jako takové, které byly zmíněny výše. Zatímní neexistence totiž nezpůsobuje absenci důvodu zajišťovací směnky, naopak akcentuje tu skutečnost, že pohledávka v budoucnu vzniknout i nadále může, a dostane-li se dlužník do prodlení s jejím splněním, bude věřiteli dáno právo uspokojit se ze zajištění - dosud tomu tak ovšem není.

Poslední do jisté míry samostatnou skupinou kausálních námitek jsou námitky odvozené od neplatnosti kausálního závazkového vztahu, případně od neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou.¹⁹⁶ Byť je důsledkem zmíněné neplatnosti zánik důvodu zajišťovací směnky, což tuto skupinu námitek ztlačuje skupině kausálních námitek, jež byla shora zmíněna jako první, je vhodné specifikům souvisejícím s neplatností věnovat náležitou pozornost. Námitka neplatnosti kausálního

¹⁹⁶ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 69-71.

zajišťovaného vztahu je dlužníkovi dána v okamžiku, kdy je směnkou zajišťovaná pohledávka neplatná. Podstatné je zde však rozlišování neplatnosti absolutní a relativní. Zatímco relativní neplatnosti je nezbytné se náležitě dovolat, k neplatnosti absolutní přihlédne soud i bez návrhu (není ovšem povinen to vyšetřovat). Je pochopitelné, že bude-li dlužník příčinné pohledávky a dlužník směnečný osobou totožnou, neplatnosti relativní se dovolá. Pokud je však směnečný dlužník osobou odlišnou od osoby dlužníka závazku kausálního, je mu dána námitka neplatnosti kausálního závazkového vztahu pouze stran neplatnosti absolutní, jelikož v důsledku jeho neúčasti na závazku kausálním se jeho relativní neplatnosti dovolávat nemůže. Neplatností, ať už relativní či absolutní, může být stižena i směnečná smlouva o zajištění. Trpí-li smlouva o zajištění směnkou uvedenou vadou, nelze vůbec hovořit o tom, že směnka cokoliv zajišťuje. Uvedené následně resultuje v možnost uplatnění námitky neplatnosti směnečné smlouvy o zajištění. Specifickým důvodem neplatnosti smlouvy o zajištění směnkou jsou pak situace, kdy je zajištění v určitých vztazích zákonem zapovězeno. Typickým příkladem je ustanovení § 196a odst. 5 ObchZ, které zapovídá možnost zajistit závazky tam vypočtených osob bez souhlasu valné hromady akciové společnosti (uvedené ustanovení je v souladu s § 135 odst. 2 ObchZ aplikovatelné i na režim společnosti s ručením omezeným). Ustanovení § 845 ObčZ pak výslovně zakotvuje nemožnost zajistit závazky poskytnuté do sázky a hry (nemožnost zajištění se ovšem nedotýká platnosti závazku zajišťovaného, např. půjčky vědomě poskytnuté do sázky a hry, který je pochopitelně platný, byť soudně nevymahatelný). Jak se k další typické nemožnosti zajištění závazků, tj. k nemožnosti zajistit závazky zaměstnavatele vůči zaměstnancům v pracovně-právních vztazích, staví rozhodovací praxe soudů, bylo zmíněno v kapitole 2.4. Nelze však přehlížet, že ustanovení § 13 odst. 2 písm. g) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZP“), které možnost zajištění explicitně zapovídalo (až na výjimky tam uvedené), bylo s účinností od 1.1.2012 zcela vypuštěno s tím, že výslovná nemožnost zajištění je nyní z textu zákona dohledatelná pouze stran sjednaného zajištění v podobě smluvní pokuty (nově ustanovení § 4a odst. 2 ZP). Je otázkou, jak se teorie a praxe k otázce zajištění v pracovně-právních vztazích do budoucna postaví. Z hlediska tématu práce je nicméně zřejmé, že dlouhodobá snaha zaměstnavatelů o zajištění peněžních postihů v podobě smluvních pokut vůči jejich zaměstnancům, by neměla být soudy, s výjimkou zákonem výslovně dovolených situací, ani nadále aprobeována.

7. Zajišťovací směnka a spotřebitelský úvěr

V úvodních pasážích práce bylo uvedeno, že zajišťovací směnka není našim pozitivním právem upravena, není to ale zcela pravda. Byť nelze o úpravě zajišťovací směnky v platném právu hovořit, existuje ustanovení, které se o směnkách zajišťovacích explicitně zmiňuje. Jedná se o ustanovení § 18 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoSpÚ“), které zní následovně: „*splácí-li spotřebitel spotřebitelský úvěr prostřednictvím směnky nebo šeku nebo zajišťuje-li jimi jeho splacení, musí si věřitel počínat tak, aby byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.*“¹⁹⁷ Paradoxní je, že jediné ustanovení, které se v rámci našeho právního řádu v souvislosti se zajišťovací směnkou vyskytuje, je důsledkem transpozice práva evropského (konkrétně se jedná o důsledek transpozice směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru).

Ani směnka zajišťující spotřebitelský úvěr neztrácí nic na své abstraktnosti a samostatnosti, přičemž pro její formu a obsah se bez dalšího uplatní vše, co bylo uvedeno výše. Při zajištění spotřebitelského úvěru směnkou nelze též vyloučit využití zajišťovací blankosměnky.¹⁹⁸ Jediným odlišným prvkem jsou tak pouze důsledky existence shora citovaného ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru. Ve vágní formulaci příslušného ustanovení nelze přitom spatřovat nic jiného, než snahu zákonodárce o ochranu spotřebitele před možnými důsledky abstraktní a samostatné povahy zajišťovací směnky. Jak bude však ukázáno dále, bylo možno snahu o spotřebitelovu ochranu uchopit poněkud plastičtěji.

Již bylo řečeno, že zajišťovací směnku je možné převést, přičemž platnosti převodu není schopna účinně zabránit ani výslovná dohoda se směnečným věřitelem. Obdobně to platí i pro směnku zajišťující spotřebitelský úvěr. Je-li převáděna směnka ve formě cenného papíru na jméno, nemusí činit její dosavadní majitel a spotřebitelův věřitel ničeho. Při takovém převodu zůstávají dlužníkům - spotřebitelům zachována veškerá práva, která jim vyplývají ze smlouvy, jíž je sjednáván spotřebitelský úvěr

¹⁹⁷ Citované ustanovení doslovně odpovídá textu ustanovení § 12 zákona č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů, který byl zákonem č. 145/2010 Sb., ve znění pozdějších předpisů, derogován.

¹⁹⁸ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 93.

a ustanovení § 18 ZoSpÚ je tak učiněno za dost. Naopak při směnečném převodu směnky ve formě cenného papíru na řad by musel její dosavadní majitel učinit v duchu ustanovení § 18 ZoSpÚ veškerá nezbytná opatření, jimiž by prakticky limitoval materializaci abstraktnosti směnečné pohledávky, k níž v důsledku indosace dochází (ad absurdum by tak musel nového majitele prokazatelně obeznámit se všemi skutečnostmi, které zakládají možnou kausální obranu dlužníka, o tomto opatřit důkaz a tento předat dlužníkovi, který by se při uplatnění směnky mohl bránit s odkazem na to, že nový majitel jednal vědomě na škodu dlužníka, když věděl o námitkách, o něž jej indosace připravuje).¹⁹⁹ Neučiní-li tak věřitel, vzniká mu povinnost nahradit spotřebiteli veškerou škodu, která mu v důsledku nerespektování ustanovení § 18 ZoSpÚ vznikla. Pokládám přitom za podstatné zmínit, že náhrada škody je skutečně jediným důsledkem nerespektování zmíněného ustanovení - protiprávně jednající věřitel nemůže být podle současné právní úpravy stížen žádnou sankcí v rovině správního trestání.²⁰⁰ Rovněž pokládám za důležité vyzdvihnout skutečnost, že právo dlužníka na náhradu škody je při jednání věřitele v rozporu s § 18 ZoSpÚ limitováno pochopitelně tím, že dlužníkovi vůbec v důsledku protiprávního jednání nějaká škoda vznikla.²⁰¹ Vznik škody nelze samozřejmě v žádném ohledu dovodit v situacích, kdy dlužník uhradil prostřednictvím zajišťovací směnky tolik, kolik by byl povinen hradit tehdy, byla-li by zajišťovací směnka uplatněna přímo ze strany věřitele smlouvy o spotřebitelském úvěru, tj. přímo ze strany remitenta zajišťovací směnky.

O tom, že k úpravě otázek zajišťovací směnky při zajištění spotřebitelských úvěrů bylo možno přistoupit poněkud lépe, lze se přesvědčit například u našich rakouských sousedů. Rakouský zákon o ochraně spotřebitele se k užití zajišťovacích směnek ve vztazích mezi podnikateli a spotřebiteli staví tak, že užití zajišťovacích směnek je obecně zakázáno, ledaže by se jednalo o zajišťovací směnky opatřené rektadoložkou, tedy o zajišťovací směnky na jméno.²⁰² Z toho, co bylo o rektasměnkách z hlediska možné obrany směnečných dlužníků řečeno, je bez dalšího patrné, že zmíněný přístup k dané problematice řeší prakticky veškeré eventuální negativní dopady, které mohou v důsledku směnečných převodů zajišťovací směnky nastat.

¹⁹⁹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 94.

²⁰⁰ Srov. ust. § 20 ZoSpÚ.

²⁰¹ Kovařík, Z., op. cit. sub. 48, s. 97. Z tohoto důvodu se absence možného správního postihu protiprávně jednajícího věřitele nejeví jako příliš šťastné řešení.

²⁰² Kotásek, J., op. cit. sub. 3, s. 234-235.

Závěr

Z historického hlediska a současně též z povahy směnečné úpravy je zřejmé, že směnkám jakožto dlužnickým cenným papírům byla a je vlastní zejména funkce platební. Jak ovšem z podaného rozboru vyplývá, je směnka způsobilá vystupovat nejen ve zmíněné funkci platební, ale nabýt též funkce relativně nové - funkce zajišťovací. Právě v relativně nově objevené zajišťovací funkci směnky lze spatřovat na straně jedné významný potenciál kvalitního zajišťovacího instrumentu, na straně druhé však současně též poměrně velké riziko pramenící právě z faktu, že zajišťovací funkce směnky je čímsi nově objeveným a dosud nikoliv beze zbytku poznaným. Za všech okolností by tak účastníci vztahů, při nichž dochází k emisi zajišťovací směnky, měli pamatovat na imanentní vlastnosti směnky, tj. zejména na její neopakovatelnou abstraktnost a samostatnost, které ji budou doprovázet bez dalšího vždy a nakonec budou mít tendenci se prosadit. Z tohoto důvodu by mělo být snahou účastníků emise zajišťovací směnky, a to především těch směnečně zavázaných, aby byla zajišťovací funkce směnky náležitě upravena jak v rovině smluvní, tak v rovině směnečné. Bude-li uvedené dodrženo, pak lze zajišťovací směnku považovat za poměrně efektivní a bezpečný instrument zajištění, který naplní očekávanou funkci stranami předjímanou. Naopak v situacích, kdy není vstup do vztahu vzniklého vystavením zajišťovací směnky náležitě ošetřen, je zajišťovací směnka schopna způsobit osobám z ní zavázaným nemalé obtíže, tím spíše v případech, kdy je zajišťovací směnka získávána remitentem se záměrem jejího následného zneužití. Současně by si i věřitelé měli uvědomit, že ani zajišťovací směnka není nástrojem samospasitelným a sama o sobě není schopna překonat hradbu nedostatku bonity osob z ní zavázaných. Stejně jako u jiných zajišťovacích nástrojů tak platí, že ani sebepromyšlenější uspořádání vztahu nedokáže nahradit uvážlivý výběr smluvních partnerů.

Navzdory skutečnosti, že jsem vyvinul maximální snahu o to, aby bylo zadané téma zpracováno co možná nejkompaktněji, jsem si plně vědom faktu, že téma *směnka jako zajišťovací instrument* může být nazíráno nejen z hlediska typicky užívané směnky zajišťovací, již se pokouší v celé šíři věnovat tato práce, ale též z jiných hledisek možného užití směnky jako určitého prostředku zajištění. Jedná se např. o právní režim při užití směnek s povinností zpětného odkupu, případně o situace, kdy se směnka stává poněkud specifickým předmětem práva zástavního. Pro pojednání o zmíněných jiných

způsobech užití směnky, jež by bylo též možné zařadit pod širší pojem zajišťovacího instrumentu však vzhledem k rozsahu práce nezůstal adekvátní prostor.

Přestože zajišťovací směnka si v rámci naší právní praxe žije svým životem již více než dvacet let a lze ji tedy považovat za institut poměrně konsolidovaný, setkáváme se i nyní místy se zjevným nepochopením její zajišťovací funkce a se směřováním platebních a zajišťovacích směnek.²⁰³ Nejen z tohoto důvodu doufám, že zpracování tématu zajišťovací směnky v této práci může být přínosem a představovat v očích čtenáře z řad akademické obce přidanou hodnotu.

Úplným závěrem si dovoluji drobnou úvahu stran zajišťovací směnky a možné úpravy *de lege ferenda*. Opakovaně jsem v práci zmiňoval, že zajišťovací směnka postrádá skutečně jakoukoliv úpravu, snad s výjimkou problematiky zajištění spotřebitelského úvěru. U směnek platebních určitá úprava existuje - co se týče platebních směnek pro *solvendo* ji spatřujeme v § 334 ObchZ. Je tedy otázkou, zda by si i zajišťovací směnka výslovnou zmínku v platném právu nezasloužila. Pochopitelně nemám v žádném případě na mysli zásah do legislativně takřka dokonalé textace zákona směnečného a šekového. Naopak je na místě zamyšlení, zda by nebylo vhodné inspirovat se v rakouském zákoně o ochraně spotřebitele a vztáhnout povinnost vystavit zajišťovací směnku vždy pouze ve formě cenného papíru na jméno, a to nejen ve vztazích podnikatelsko-spotřebitelských, ale vůbec ve všech situacích, kdy bude zajišťovací směnka používána. Uvedené by sice do jisté míry limitovalo možnosti dané směnečnou úpravou (převody zajišťovacích směnek by se staly problematičtějšími, případně by například nebylo možné využít samostatnosti směnečného závazku a použít směnku na řad, která byla původně využita ve funkci platební, nově ve funkci zajišťovací), naproti tomu by však takováto drobná změna mohla pomoci předcházet pokusům o excesivní výkon práva ze zajišťovacích směnek a mírnit tak dopady přísnosti směnečné úpravy ve vztahu ke směnečným dlužníkům. Předmětem samostatné úvahy je pak skutečnost, zda by uvedená změna nebyla až příliš velkým zásahem do dispozitivnosti právních vztahů, která je soukromému právu vlastní.

²⁰³ Srov. Giese, E., Dušek, P., Payne-Koubová, J. et al.: Zajištění závazků v České republice. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 274-279. V pasážích, v nichž má být pojednáno o směnce jako prostředku zajištění dochází k zaměňování platebních a zajišťovacích směnek, přičemž určitá forma zajištění je u platebních směnek spatřována v tom, že skýtají věřiteli vyšší pravděpodobnost, že k placení skutečně dojde. Toto chápání směnky jako zajišťovacího instrumentu však nelze považovat za správné.

Seznam použitých zkratk

ZSŠ	zákon č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoCP	zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů
ZP	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZoSpÚ	zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury a pramenů

Knižní literatura

Giese, E., Dušek, P., Payne-Koubová, J. et al.: Zajištění závazků v České republice. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 356.

Chalupa, R.: Základy směnečného práva. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 319.

Chalupa, R.: Zajišťovací směnka. Praha: Linde, 2009, s. 189.

Chalupa, R.: Zákon směnečný a šekový: komentář. Část 1, Směnky. 2. vydání. Praha: Linde, 2006, s. 623.

Kotásek, J., Pihera, V., Pokorná, J. et al.: Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 419.

Kotásek, J.: Směnečné právo – komentář k čl. I zákona směnečného a šekového. Praha: Prospektum, 2006, s. 319.

Kovařík, Z.: Zákon směnečný a šekový, komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 421.

Kovařík, Z.: Směnka jako zajištění. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 128.

Kovařík, Z.: Směnka a šek v České republice. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 642.

Kovařík, Z.: Přehled judikatury: směnečná judikatura. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 190.

Švestka, J., Dvořák, J. et al.: Občanské právo hmotné díl II. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 550.

Švestka, J. et al.: Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2471.

Časopisecká literatura

Derka, L.: Typické procesní chyby účastníků ve sporech o zaplacení směnky. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 12, s. 25.

Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 2009, č. 18, s. 19.

Chalupa, R.: Ochrana směnečných dlužníků před zneužitím zajišťovací směnky. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 2009, č. 19, s. 23.

Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 9, s. 43.

Kovařík, Z.: Uplatňování práv v souvislosti se směnkami a šeky v soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, č. 10, s. 11.

Kovařík, Z.: Vznik, podstata a zánik práva vyplnit blankosměnku. *Právní rozhledy*, 2007, č. 1, s. 10.

Taurig, P.: Převod zajišťovací směnky. *Právní rádce*, 2009, č. 3, s. 27.

Soudní rozhodnutí

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1567/2009, publikovaný v *Soudní judikatura* č. 9/2011, s. 731.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2011, sp. zn. 29 Cdo 3361/2010, publikovaný ve *Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS* č. 10/2011, s. 1363.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 6. 2010, sp. zn. 29 Cdo 998/2009.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 477/2008, publikovaný v *Obchodní právo* č. 9/2009, s. 35.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 5. 2009, sp. zn. 12 Cmo 445/2008, publikovaný v *Obchodní právo* č. 9/2009, s. 33.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 2008, sp. zn. 29 Odo 1407/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 5/2009, s. 389.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2008, sp. zn. 29 Odo 1446/2006, publikovaný v Soudní judikatura č. 3/2009, s. 212.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2006, sp. zn. 29 Odo 280/2005, publikovaný v Soudní judikatura č. 8/2006, s. 630.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 4. 2006, sp. zn. 12 Cmo 461/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 7/2008, s. 34.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 19. 12. 2005, sp. zn. 12 Cmo 228/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 6/2007, s. 27.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 29 Odo 1114/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 1/2006, s. 45.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 6. 2005, sp. zn. 12 Cmo 15/2005, publikovaný v Obchodní právo č. 9/2005, s. 28.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2005, sp. zn. 29 Odo 900/2004, publikovaný v Soudní judikatura č. 9/2005, s. 720

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2005, sp. zn. 12 Cmo 408/2004, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2007, s. 29.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne ze dne 13. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 242/2004, publikovaný v Právní rozhledy č. 10/2005, s. 337.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, publikovaný v Soudní judikatura č. 10/2002, s. 813.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 9. 2001, sp. zn. 9 Cmo 44/2001, publikovaný v Obchodní právo č. 2/2002, s. 28.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 8. 1999, sp. zn. 5 Cmo 189/1999, publikovaný v Soudní rozhledy 2000, č. 2, s. 50.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 10. 1999, sp. zn. 9 Cmo 306/1997, publikovaný v Obchodní právo č. 5/2000, s. 19.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1998, sp. zn. 5 Cmo 417/1997, publikovaný v Právní praxe v podnikání, 1998, č. 7, s. 43.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 10. 1998, sp. zn. 5 Cmo 125/1998, publikovaný v Soudní rozhledy č. 4/1999, s. 126.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 5. 1998, sp. zn. 5 Cmo 14/1997, publikované Soudní rozhledy č. 2/1999, s. 54

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/1996, publikovaný v Právní rozhledy č. 12/98, s. 636

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 7. 1998, sp. zn. 9 Cmo 3/1998, publikovaný v Obchodní právo č. 7/1999, s. 28

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997, sp. Zn. 5 Cmo 143/1996, publikovaný v Soudní rozhledy č. 2/1998, s. 35

Resumé

Cílem této diplomové práce je zprostředkovat čtenáři pojednání o specifickém užití směnky jako zajišťovacího instrumentu. Směnka jakožto dlužnický cenný papír může v hospodářském životě nabývat různých funkcí. Od počátku existence směnečného práva to byla především funkce platební, přičemž funkce zajišťovací se objevila až mnohem později. Právě relativní novost zajišťovací funkce směnky vede k celé řadě otázek, které je třeba v souvislosti s jejím užitím řešit. Zejména je nezbytné si uvědomit, že závazek ze směnky bude bez ohledu na svou funkci vždy závazkem abstraktním a samostatným. Zmíněná abstraktnost a samostatnost se projevuje především v odlišné vazbě na zajišťovanou pohledávku, která je o poznání křehčí, nežli je tomu u standardních zajišťovacích závazků, jimž je vlastní naopak akcesorita a subsidiarita.

Navzdory skutečnosti, že cílem práce je pojednání o směnce zajišťovací, je první kapitola věnována otázkám směnečného práva obecně. V rámci jednotlivých podkapitol je pak naznačen historický vývoj směnečného práva na našem území včetně pramenů současné právní úpravy. Dále je vyložen pojem směnky jako cenného papíru a následně jsou zařazena pojednání o nejvýznamnějších institutech směnečného práva, které autor považuje v souvislosti s užitím směnky jako zajištění za významné.

Druhá kapitola je již zaměřena na výklad samotného pojmu zajišťovací směnky s tím, že dochází k vymezení zajišťovací směnky vůči jiným metodám zajištění, je řešen střet samostatnosti a abstraktnosti směnečného závazku s akcesoritou a subsidiaritou, které jsou jiným metodám zajištění typicky vlastní. Závěr kapitoly je pak věnován podstatě funkce zajišťovací směnky a možnostem jejího využití.

Kapitola třetí a čtvrtá podrobně shrnují charakteristické odlišnosti zajišťovací směnky. Jde zejména o otázku formy cenného papíru, v němž je zajišťovací směnka emitována a též o problematiku vztahující se k vnitřnímu uspořádání směnečného závazku. Samostatné pojednání je pak věnováno dvěma významným institutům směnečného práva (směnečnému rukojemství a promlčení směnečných závazků) v rovině užití zajišťovací směnky.

Pátá a šestá kapitola se zaměřuje na problematiku využití zajišťovací směnky, a to jak na využití řádné, tak excesivní. Podrobně jsou řešeny otázky stran ochrany proti excesivnímu užití zajišťovací směnky, přičemž samotná ochrana je ještě členěna

na ochranu v rovině smluvní a na ochranu v rovině směnečné. Významná část práce je orientována na obranu proti výkonu směnečného práva. Obecně je zpracována klasifikace námitek proti výkonu práva ze směnky, předpoklady k uplatnění obrany a v neposlední řadě je podán vcelku rozsáhlý výčet nejčastějších kausálních námitek pramenících ze zajišťovací funkce směnky.

Závěrem práce je připojena kapitola sedmá, která pojednává o využití směnek při zajištění spotřebitelských úvěrů. V rámci této kapitoly je zmíněno, jak je právní úprava zajišťovací směnky, byť velice okrajově, dotčena vlivem práva evropského. Současně je naznačeno, jak je k zajištění spotřebitelských úvěrů směnkou přistupováno v jedné ze zahraničních úprav.

Abstract

The aim of the thesis is to give reader a treatise about specific use of bill of exchange as a securing instrument. The promissory note as a debtor security may take various economic life functions. Since the inception of law of exchange it was primarily the medium of payment, whereas the securing function was developed much later. Actually a relative novelty of securing function of bill of exchange leads to a wide range of issues that need to be resolved in connection with its use. In particular, it is absolutely necessary to realize that the obligation incorporated into promissory note will be regardless of its function always the obligation abstract and individual. The above mentioned abstract and individual obligation is mainly manifested in a different connection to the secured obligation, which is much more fragile than in case of use of standard securing obligations that are on the contrary characteristic by accesory and subsidiarity.

In spite of the fact that the aim of the thesis is concentrated on bill of exchange as securing instrument, the first chapter is devoted to issues of law of exchange in general. Within particular subchapters there is outlined the historical development of law of exchange in our country, including the sources of current legislation. Furthermore author explains the term of promissory note as security and subsequently there are included passages about the most important institutes of law of exchange, which the author considers in connection with the use of bill of exchange as a securing instrument to be significant.

The second chapter focuses on the interpretation of term of securing bill of exchange itself with the comparison of securing bill of exchange and others methods of securing obligation, furthermore author highlights the conflict between abstract and individual obligation which is incorporated into each promissory note and attributes of accesory and subsidiarity which are typical for regular securing obligations. Conclusion of the chapter is dedicated to essence of function of securing bill of exchange and its possible uses.

Chapter three and four summarize in details the characteristic differences of bill of exchange used as securing instrument. Author focuses on question of form of security, in which is a promissory note emitted and also on issues related to the internal arrangement of obligation created by emission of securing bill of exchange. Separate

paper is then devoted to two important institutes of law of exchange (aval and lapse of time in scope of securing bill of exchange obligation).

The fifth and sixth chapter focuses on the issue of use of securing promissory note, both on the proper use and the excessive one. Chapters provide detailed analysis of possible ways of protection against abuse of securing bill of exchange, whereas the mentioned issue is further subdivided into protection in the contract way and in the modification of bill of exchange obligation itself. A significant part of the paper is focused on defense against the exercise of rights connected with promissory note. Author outlines the general classification of objections against the exercise of promissory note, the prerequisites for the application of defense and last but not least, it is given quite an extensive list of the most common causal objections arising from the abusive use of securing bill of exchange.

Eventually, the seventh chapter of thesis illustrates the use of promissory notes as securing instrument of consumer loans. As part of this chapter, there is mentioned how the exchange law is very marginally affected by influence of European law. Concurrently is given example of approach to use of bill of exchange as securing instrument of consumer loans in one of the foreign legal regulation.

Klíčová slova a název práce v anglickém jazyce

Klíčová slova

- zajišťovací prostředek
- směnka
- cenný papír

Keywords

- securing instrument
- bill of exchange
- security

Název diplomové práce v anglickém jazyce

Bill of exchange as a securing instrument